

คู่มือ ผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สร้างการเรียนรู้ สู่ปัญญา

คู่มือ ผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สร้างการเรียนรู้สู่ปัญญา

"เป้าหมายแรกของการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ คือ การสร้างเหตุที่ดี... หมายถึง การกลับมาให้ความสำคัญกับการฝึกฝนพัฒนาทั้งครู พ่อ และแม่ ในฐานะของผู้ที่เป็นเหตุอันจะก่อให้เกิดผล คือ เด็ก นั่นเอง"

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

คู่มือ ผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ :
สร้างการเรียนรู้สู่ปัญญา

หมายเลขสืบค้น ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
(ศูนย์คุณธรรม)
คู่มือ ผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ: สร้างการเรียนรู้สู่ปัญญา
กรุงเทพฯ : ศูนย์คุณธรรม., ๒๕๕๐
๑๒๐ หน้า: ภาพประกอบ
ISBN 978-974-9772-73-7
๑. การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ๒. ชื่อเรื่อง

คู่มือ ผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๐ (สิ่งพิมพ์อันดับที่ ๑๙/๒๕๕๐)

จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
(ศูนย์คุณธรรม)
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)
๖๙/๑๖-๑๗ อาคารวิทยาลัยการจัดการ
มหาวิทยาลัยมหิดล ถนนวิภาวดีรังสิต
แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐
โทรศัพท์ ๐๒ ๖๔๔ ๙๙๐๐
โทรสาร ๐๒ ๖๔๔ ๔๙๐๑-๒
Website: <http://www.moralcenter.or.th>

เรียบเรียงโดย สุนิสา ชื่นเจริญสุข มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ

ศิลปกรรม ฝ่ายตำรา โรงเรียนรุ่งอรุณ

ผู้พิมพ์ บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด

๙๐/๖ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๓๔/๑ ถนนจรัญสนิทวงศ์
แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๒๔๒๔-๓๒๔๙, ๐-๒๔๒๔-๓๒๕๒

คำนำ

คู่มือผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธสร้างการเรียนรู้สู่ปัญญาฉบับนี้ เป็นผลจากที่ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) ร่วมกับ มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ สนับสนุนให้ดำเนินการโครงการวิจัยและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธและโรงเรียน/ศูนย์พุทธศาสนาวินิจฉัย โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Learning & Action Research: PLAR) เพื่อสร้างรูปแบบตัวอย่างของการพัฒนาความสัมพันธ์ของบ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน ที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ให้เป็นฐานการเกิดแหล่งเรียนรู้ที่เข้มแข็งเข้าสู่วิถีการสร้างการเรียนรู้ของตนเองได้

ศูนย์คุณธรรม ขอขอบคุณคณะผู้วิจัย ประกอบด้วยผู้บริหารและครูจากสถาบัน “สามประสานโรงเรียนวิถีพุทธ” ได้แก่ โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย และโรงเรียนทอสี ที่เรียบเรียงคู่มือเล่มนี้ไว้

อย่างมีสาระที่กระชับ ตรงประเด็น ควรค่าแก่การศึกษาและเป็นตัวอย่าง
สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจ ได้นำไปใช้พัฒนาคุณภาพการ
ศึกษาต่อไป

น.พ. - / ย.ม. - /

(นางสาวนราทิพย์ พุ่มทรัพย์)

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม

สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

คำขอบคุณ

คณะวิจัยขอขอบคุณ คุณนราทิพย์ พุ่มทรัพย์ ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาแผ่นดินเชิงคุณธรรมที่ให้โอกาสทำวิจัยชิ้นนี้ ขอขอบคุณ คุณศศิธร เล็กสุขศรี และเจ้าหน้าที่ศูนย์คุณธรรมทุกท่านที่ให้คำแนะนำอำนวยความสะดวกระหว่างทำโครงการ

ขอขอบคุณ คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการเดินทางสำรวจพื้นที่ภาคเหนือ กลุ่มศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต ๒ ช่วยอำนวยความสะดวกในการประสานงานโรงเรียนพื้นที่กาญจนบุรีและอาจารย์ธนินทร์ ปุรณัน ผู้ประสานงานในพื้นที่ภาคใต้

ขอบพระคุณคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้กรุณาให้ข้อติตั้งชี้แนะแนวทางแก่คณะวิจัยเพื่อความชัดเจนและประณีตในขั้นตอนการศึกษาวิจัย และการเรียบเรียงนำเสนอผลที่ค้นพบ ขอกราบขอบพระคุณท่านพระครูบุญชยากร วัดไชยศรี ขอนแก่น ท่านพระครูสมุห์วิเชียร คุณธมโม วัดเจติย์แม่ครัว เชียงใหม่ ท่านพระครูถาวรกาญจนนิมิต วัดอินทาราม

(หนองขาว) พระปลัดสุพรรณ สุวณฺโณ แห่งศูนย์ ๙๐ สมเด็จพระศรีนครินทร์ อําเภอนาหวี พระมหาสุเทพ สุเทโว พระอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนพุทธศาสนานานาชาติ วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร และมหาพิรพงศ์ พลวิโร วัดสวนดอก เชียงใหม่ ตลอดจนกรรมการผู้ใหญ่ประจำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน และคุณครูผู้ร่วมงานในพื้นที่ปฏิบัติการทุกท่านที่ได้ให้ความเมตตา และไมตรีแก่คณะวิจัย จนการศึกษาวิจัยครั้งนี้ปรากฏผลเป็นที่ออกกล่าวแก่สังคมได้ระดับหนึ่ง

ท้ายที่สุดนี้ คณะวิจัยขอขอบพระคุณศาสตราจารย์กิตติคุณ สุมน อมรวิวัฒน์ ผู้ให้การสนับสนุนวิจัยและให้แนวทางการดำเนินงานมาตั้งแต่แรกเริ่ม

สารบัญ

บทนำ	๙
บทที่ ๑ โครงการวิจัยและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธและโรงเรียน/ ศูนย์พุทธศาสนานันทาติตย์	๑๓
คำอธิบายศัพท์	๒๑
บทที่ ๒ กรณีศึกษา : ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้	๒๕
บทที่ ๓ ข้อค้นพบจากงานวิจัย	๖๗
๓.๑ ฐานการเรียนรู้สู่ปัญญา :	
ความสัมพันธ์บ้าน วัด โรงเรียน	๖๗
๓.๑.๑ ก้าวต่อไปข้างหน้า :	
สถานเครือข่ายส่งเสริมปัญญา บวร	๖๘
๓.๑.๒ เครื่องมือสานสัมพันธ์ :	
การจัดการความรู้ การจัดการความดี	๗๑

๓.๑.๓	กระบวนการฝึกฝนตามหลักไตรสิกขา	๘๓
๓.๒	ผู้นำและผู้บริหารวิถิปุทธ : บุคคลสำคัญ	
	ผู้สร้างปฐมเหตุแห่งสังคมาภุมปัญญา	๘๗
๓.๒.๑	บริหารคนต้องตั้งต้นที่ตนเอง	๘๘
๓.๒.๒	คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร	๙๖
๓.๒.๓	เครื่องมือสำหรับผู้บริหาร : แผนบูรณาการ	
	สร้างวิถีการทำงานถึงคุณค่าและพัฒนาคน	๙๘
บทที่ ๔	โรงเรียนวิถิปุทธ : ปัจจัยแห่งความสำเร็จ	๑๐๓
บทที่ ๕	บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๐๙
	บรรณานุกรม	๑๑๕

บทนำ

คู่มือผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ : สร้างการเรียนรู้สู่ปัญญาเล่มนี้เป็นผลจากการศึกษาตามโครงการวิจัยและพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ และโรงเรียน/ศูนย์พุทธศาสนาวินิจฉัย ซึ่งทางศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมเป็นผู้ให้การสนับสนุน

คณะผู้วิจัย ประกอบด้วยผู้บริหารและครูจากสถาบัน “สามประสานโรงเรียนวิถิพุทธ” ได้แก่ โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย และโรงเรียนทอสี ได้เรียบเรียงขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายที่จะดึงประเด็นสำคัญๆ ขึ้นมานำเสนอต่อผู้บริหารโรงเรียน ครู พระคุณเจ้าผู้ให้ความอุปถัมภ์ ผู้นำชุมชน ตลอดจนศึกษานิเทศก์ หน่วยงานต้นสังกัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนวิถิพุทธ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาต่อยอดคุณภาพการจัดการเรียนรู้ สร้างแหล่งเรียนรู้ที่ถึงพร้อมด้วยการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย พฤติกรรม จิตใจและปัญญา เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนอย่างเข้มแข็ง

แนวความคิด และข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ได้มาจาก ประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นในงานวิจัยและพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมกับ พื้นที่วิจัย ๔ ภาค ประกอบเข้าด้วยกันกับความเข้าใจที่ได้จากการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับ การเรียนรู้วิถีพุทธ หลักบูรณาการทางการศึกษา กระบวนการเรียนรู้ตามนัยพุทธธรรม ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน ตลอดจนกระบวนการและวิธีสื่อสาร สาธารณะ ดังปรากฏรายชื่อหนังสือในเอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

คุณความดีใดๆ ที่เกิดจากงานวิจัยครั้งนี้ คณะวิจัยขออุทิศสนอง คุณแต่ครูบาอาจารย์ ผู้อุทิศตนเป็นต้นทางให้การศึกษเพื่อสติปัญญา หากมีความผิดพลาดเกิดขึ้น คณะวิจัยขอน้อมรับผิดและยินดีรับฟัง ข้อติติง

โครงการวิจัยและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ และโรงเรียน/ศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์

โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ริเริ่มขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๗ จวบจนปัจจุบัน มีจำนวนโรงเรียนเข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น ๒๑,๗๖๔ แห่ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ดำเนินการได้รับความสนับสนุนจากพระเถระผู้ใหญ่ ทั้งในด้านการจัดทำหลักการแนวทางปฏิบัติ และการหนุนเสริมให้วัดกับครูพระได้เข้าช่วยโรงเรียนในแต่ละท้องถิ่นของเขตภาคสงฆ์ มีการลงสำรวจติดตามผล และจัดอบรมบ่อยครั้ง เป็นโครงการที่ไม่ใช้งบประมาณมาก แต่กลับได้รับการยอมรับจนขยายจำนวนได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเพราะสอดคล้องกับความต้องการของโรงเรียนในการพัฒนาให้นักเรียนมีภูมิคุ้มกันทางสังคมที่กำลังพาเด็กและเยาวชนให้ตกเป็นเหยื่อการบริโภคอย่างไร้เหตุผล ขณะเดียวกัน ต้นทุนเดิมทางสังคมไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นหลัก มีวัดและชุมชนเป็นเบ้าหลอมที่สำคัญ ยังคงเป็นพื้นฐานที่จะสามารถต่อยอดได้ง่าย จึงเป็นความคาดหวังที่จะเห็นโรงเรียนวิถีพุทธมีบทบาทเข้มแข็งในฐานะแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่นั้นๆ

วัดไชยศรี จ.ขอนแก่น

ปราชญ์ชาวบ้านสอนเด็กๆ ในชุมชน

ผู้ปกครองโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มาช่วยสอนลูกๆ

เด็ก ๆ โรงเรียนวัดไชยศรีดูแลรักษาโรงเรียน

กิจกรรมจริยศิลป์ระหว่างการเรียนรู้อุปกรณ์ วัดสุทัศนเทพวราราม

เด็ก ๆ โรงเรียนศรินครินทรวิทยานุเคราะห์ ทำกิจกรรมแยกขยะ

คณะวิจัยได้ทำการสำรวจกรณีศึกษาที่เป็นผลสำเร็จเบื้องต้นในแต่ ละภูมิภาค โดยคัดเลือกจากรายงานการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของ สพร. เช่น โรงเรียนบ้านแม่จ้อง จังหวัดเชียงใหม่ โรงเรียนวัดหนองหล่ม จังหวัดลำพูน โรงเรียนสมานคุณวิทยาทานและโรงเรียนแจ้งวิทยา จังหวัด สงขลา เป็นต้น ได้เห็นแนวทางแห่งความสำเร็จในแต่ละแห่งว่ามีลักษณะ ร่วม คือ ความพยายามที่จะจัดวิธีการเรียนรู้ให้บูรณาการวิชาและชีวิต อย่างผสมผสานกลมกลืน ผสานการเรียนรู้จากโรงเรียนสู่บ้าน วัด และชุมชน อย่างเกื้อกูลกัน สถาบันทั้งสามคือ บ ว ร มีสายสัมพันธ์และหนุนช่วยกัน เป็นบ่าหลอมในการพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างเข้มแข็ง

อาศัยตัววัดที่มาจากตัวอย่างแห่งความสำเร็จ การคัดเลือกพื้นที่วิจัย จึงพิจารณาจากปัจจัยเกื้อหนุนความสำเร็จสามประการ ได้แก่ ผู้บริหาร ที่มีความมุ่งมั่น โรงเรียนมีพระสงฆ์ให้การสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม หรือ มีการทำงานใกล้ชิดชุมชน อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นบรรทัดฐาน และให้ กลุ่มเป้าหมายที่คัดเลือกเป็นตัวแทนลักษณะโรงเรียนหรือศูนย์ที่ตั้งอยู่ใน พื้นที่ต่างกัน ๓ รูปแบบให้ครบถ้วน ได้แก่ ลักษณะความเป็นชนบทอยู่ ใกล้เคียงวัด หรือเป็นโรงเรียนในชุมชนศาสนาหรือเป็นโรงเรียนในเมืองที่ มีวิถีปฏิบัติละเอียดประณีตด้วยหลักไตรสิกขา

รายชื่อ บ้าน (ชุมชน) วัด โรงเรียน และศูนย์พุทธศาสนาวินาศิทธิ์
ซึ่งร่วมเป็นพื้นที่วิจัยแบ่งตามภาคต่างๆ มีดังนี้

พื้นที่ปฏิบัติการ	บ้าน (ชุมชน)	วัด
๑. ภาคเหนือ	ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่	วัดเจดีย์แม่ครัว
๒. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	พื้นที่บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี และบ้านโนนชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	วัดไชยศรี
๓. ภาคกลาง	ตำบลหนองโรง ตำบลดอนเจดีย์ ตำบลอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และเขตป้อมปราบ กรุงเทพมหานคร	วัดหนองขาว อำเภอดำม่วง และวัดสุทัศน์- เทพวราราม- ราชวรมหาวิหาร
๔. ภาคใต้	จังหวัดสงขลา	-

โรงเรียน	โรงเรียน/ศูนย์พุทธศาสนาวินยาธิการ
๑. โรงเรียนบ้านเจดีย์แม่ครัว ๒. โรงเรียนบ้านแม่แฝกใหม่	ศูนย์ธรรมศึกษาวัดเจดีย์แม่ครัว
๑. โรงเรียนบ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี ๒. โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย	ศูนย์ธรรมศึกษาวัดไชยศรี
๑. โรงเรียนวัดห้วย สะพานตำบลหนองโรง ๒. โรงเรียนวัดดอนเจดีย์ ตำบลดอนเจดีย์ <u>โรงเรียนที่เข้าร่วมเพิ่มเติม</u> มี ๑๒ โรงเรียน ^๑	ศูนย์ธรรมศึกษาวัดหนองขาว และโรงเรียนพุทธศาสนาวินยาธิการ วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร
๑. กลุ่มโรงเรียนเบญจมมิตร จังหวัดสงขลา ^๒	ศูนย์ ๙๐ สมเด็จพระศรีนครินทร์ อำเภอนาทวี

^๑ ๑๒ โรงเรียนที่เข้าร่วมในพื้นที่ปฏิบัติการภาคกลาง ประกอบด้วย ๑.โรงเรียนวัดสาทราราม ๒.โรงเรียนวัดอินทาราม ๓.โรงเรียนวัดเบญญพาต ๔.โรงเรียนวัดบ้านน้อย ๕.โรงเรียนบ้านหลุมหิน ๖.โรงเรียนวัดทุ่งสมอ ๗.โรงเรียนบ้านบ่อหว้า ๘.โรงเรียนบ้านสระลุ่มพุก ๙.โรงเรียนเกียรติวิธอันเวดิน (๒) ๑๐.โรงเรียนพนมทวนชมพูปลั่งมี ๑๑.โรงเรียนอนุบาลพนมทวน (วัดรางหวาย) ๑๒.โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พนมทวน

^๒ กลุ่มโรงเรียนเบญจมมิตร ๕ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนศรีนครินทรวิถียานุเคราะห์ (อำเภอนาทวี) โรงเรียนสุทธีรักษ์ (อำเภอจะนะ) โรงเรียนนรพัฒน์ (อำเภอหาดใหญ่) โรงเรียนศิริพศวิทยยา (อำเภอเมือง) และโรงเรียนห้วยดี (อำเภอเมือง)

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

สร้างรูปแบบตัวอย่างของการพัฒนาความสัมพันธ์ของบ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน หรือการพัฒนางค์ประกอบใด องค์ประกอบหนึ่งของ แหล่งเรียนรู้ (บ หรือ ว หรือ ร) ที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่นภาคต่างๆ ๔ ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคใต้ ให้เป็นฐานการเกิดแหล่งเรียนรู้ที่เข้มแข็ง และเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้จนสามารถสร้างการเรียนรู้ของตนเองได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์เรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้ อย่างมีส่วนร่วม และหลักการร่วมของแหล่งเรียนรู้ที่ประกอบด้วย โรงเรียน บ้าน (ชุมชน) และวัด
๒. เพื่อพัฒนางค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่ง (โรงเรียน หรือ ชุมชน หรือ วัด) ของแหล่งเรียนรู้ หรือครบทั้ง ๓ ด้าน ให้เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้เต็มศักยภาพ
๓. เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้ประกอบด้วยทรัพยากรทั้งที่เป็นบุคคล สถานที่/การจัดการ และกระบวนการที่เอื้อต่อการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมอย่างเป็นต้นแบบ สามารถเป็นหน่วยที่ขยายผลได้

ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการวิจัยโรงเรียนวิถีพุทธ และโรงเรียน/ศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเรียนรู้ (Participatory Learning & Action Research - PLAR) คณะวิจัยเข้ารับการอบรมเชิง

ปฏิบัติการ “วิจัยด้วยใจ” ซึ่งใช้กระบวนการทางศิลปะฝึกทักษะการสังเกต การรับรู้โดยตรงไปตรงมาการระบุนความรู้สึกภายใน การเผชิญสถานการณ์ และก้าวออกจากความเคยชินอย่างเร้ากฤต มีการถ่ายทอดความรู้จาก ประสบการณ์ของผู้เคยทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมาก่อน และรวมทั้งการทำความเข้าใจจุดประสงค์ของงานวิจัยอย่างละเอียด ก่อน ลงพื้นที่สำรวจ และคัดเลือกพื้นที่ปฏิบัติการวิจัย

เมื่อเลือกพื้นที่แล้ว คณะวิจัยเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่วิจัยจน สร้างความคุ้นเคย วางใจ และเข้าใจโจทย์หรือเงื่อนไขของพื้นที่นั้นจึง ร่วมกับพื้นที่ปฏิบัติการออกแบบสร้างกระบวนการร่วมที่มืองค์ประกอบ ของบุคคล สถานที่ และกิจกรรมตามบริบทเฉพาะที่ ใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ บ ว ร บนฐานของต้นทุนเดิมตาม ลักษณะภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ ประเพณีและวัฒนธรรมที่ ต่างกันไป ในขณะที่เดียวกันเครื่องมือในการวิจัยดังกล่าวนี้ มีคุณสมบัติ ทำหน้าที่ปลุกเร้าให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ ปฏิบัติการ เกิดพลังขับเคลื่อนคุณธรรม จริยธรรมให้เป็นฐานโครงสร้าง สังคมที่เข้มแข็งขึ้นในสถาบันหลักของการศึกษา คือ บ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล และผลสำหรับการประเมิน เชิง ปริมาณและคุณภาพ คือ แบบบันทึก ซึ่งมีทั้งการบันทึกเหตุการณ์หรือ การเรียนรู้ของผู้วิจัย ชิ้นงานของผู้ร่วมกิจกรรม หรือบันทึกการสนทนา และบันทึกการประชุมทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ในขั้นเตรียม งานและขั้นสรุปผลที่เกิดขึ้นหลังกิจกรรม อีกชนิด คือ แบบสอบถาม ซึ่ง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นผู้ประเมินภายหลังทำกิจกรรม

คนในชุมชนสวาระถึร่วมกันทำบายศรี เพื่อใช้ในงานบุญข้าการประดับดิน

คำอธิบายคำศัพท์

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง การรวมตัวของสถาบันหลักทางสังคม ๓ สถาบัน ได้แก่ บ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียนที่เป็นพื้นฐานของการศึกษาหรือการเรียนรู้ในวิถีชีวิต โดยมีความหมายที่ครอบคลุมมิติ ๔ ด้าน ดังนี้

๑. มิติเชิงกายภาพ คือ อาคาร หรือสถานที่ อันประกอบด้วยเรื่องราวที่สำคัญ มีคุณค่าน่าสนใจในเชิงวัฒนธรรม มงคลธรรมและสุนทรียธรรม

๒. มิติเชิงกระบวนการ ได้แก่ การจัดการที่ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของบุคคลต่างๆ อย่างมีชีวิตชีวา และเป็นแบบแผนของการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความรู้นอกตัวสู่การเรียนรู้จักตนเอง

๓. มิติเชิงสังคม ได้แก่ การสื่อสารปฏิสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์ระหว่างคนในชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดในชุมชน และก่อร่างสร้างเป้าหมายทางศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมของชุมชน

๔. มิติเชิงบุคคล คือ ผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นผู้ที่เรียนรู้อยู่ในวิถีชีวิต

บ้าน หมายถึง สถาบันครอบครัวในปัจจุบันที่กำลังประสบปัญหา
ที่มาจากกระแสบริโภคนิยม มีความเป็นครอบครัวเดี่ยวและต่างคนต่างอยู่
ทำให้ขาดความเข้มแข็งที่จะเป็นสถาบันที่อบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชน
ให้มีภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง บ้านในความหมายเดิมจึงมี
ข้อจำกัด ไม่มีกำลังพอในการสร้างภูมิคุ้มกัน ต้องอาศัยความช่วยเหลือ
ระดับชุมชน โดยนัยนี้คณะผู้วิจัยจึงขยายขอบเขตบ้านรวมถึงชุมชน

โรงเรียนวิถีพุทธและโรงเรียน/ศูนย์พุทธศาสนาวินยาโยค หมายถึง
สถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้
บริหารและพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ บ้าน วัด
โรงเรียน มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ใน ๓ ระดับ คือ ระดับบุคคล ชุมชน
และสรรพสิ่งแวดล้อม จัดกิจกรรมที่ใช้สื่อนำไปสู่การเรียนรู้เชิงองค์รวม
อย่างสมดุล สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่มีขั้นตอนของการสังเกต
การฟังอย่างลึกซึ้ง การคิดใคร่ครวญอย่างเชื่อมโยงเข้าถึงคุณค่า และการ
ทบทวนบริบทภายนอกกับบริบทภายใน (ความคิด จิตใจ) ของตน เกิด
ความรู้ความเข้าใจ และทดลองความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นของตนผ่าน
ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนและสิ่งแวดล้อม มีกระบวนการทบทวนตรวจสอบ
อยู่เสมอ “จนประจักษ์ผล เกิดคุณภาวะ (ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ
(ความผาสุกพอเหมาะพอควร) และอิสรภาวะ (พ้นจากทุกข์และความ
เป็นทาส)” (สุมน อมรวิวัฒน์ การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์
; ๒๕๔๗) เป็นกระบวนการพัฒนาแต่ละบุคคลและกลุ่มคน นำไปสู่การ
พัฒนาสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างพอเพียงและสันติ

กัลยาณมิตตตา ความมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา
เพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือ
เข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยแวดล้อม
สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุน
เกื้อกูลแก่กัน โดยดำเนินก้าวไปด้วยดี ในการศึกษาอบรม การครองชีวิต
การประกอบกิจการ และธรรมเนียมปฏิบัติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี

โยนิโสมนสิการ การทำในใจโดยแยบคาย กระทำไว้ในใจโดยอุบาย
อันแยบคาย การพิจารณาโดยแยบคาย คือพิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริง
โดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบ
จนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยหรือตริตตรองให้รู้จัก
สิ่งที่ดีที่ชั่ว ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบ ซึ่งจะมีให้เกิดอวิชชา
และต้นหา ความรู้จักคิด คิดถูกวิธี

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ มี ๑๐ วิธี คือ

๑. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย
๒. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ
๓. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์
๔. วิธีคิดแบบอริยสังข์/คิดแบบแก้ปัญหา
๕. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์
๖. วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก
๗. วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ — คุณค่าเทียม
๘. วิธีคิดแบบเจ้าคุณธรรม
๙. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน
๑๐. วิธีคิดแบบวิภาษวาท

พระอุโบสถวัดเจติยแม่ศรี

กรณีศึกษา : ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้

๒.๑ กรณีศึกษาภาคเหนือ :

ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

บ้าน (ชุมชน) : บ้านแม่แฝกใหม่

วัด : วัดเจดีย์แม่ครัว

โรงเรียน : โรงเรียนวิถิพุทธบ้านเจดีย์แม่ครัว

: โรงเรียนวิถิพุทธบ้านแม่แฝกใหม่

: ศูนย์ธรรมศึกษาวัดเจดีย์แม่ครัว

ต้นทุนของพื้นที่

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนเข้มแข็งชัดเจน ท่านพระครูสมุห์วิเชียร คุณธมโม วัดเจดีย์แม่ครัว รักษาการเจ้าคณะตำบลเป็นศูนย์รวมใจของชุมชน เมื่อท่านรับรู้ความเสื่อมถอยของสังคมรอบตัวท่าน ตั้งแต่วิวบ้านหันเหจากการปลูกข้าวอย่างเป็นไท ไปปลูกมันฝรั่งตอบสนองระบบทุนที่ให้เงินประกันราคาพืชผล การตัดต้นไม้ทำลายป่าทำให้พื้นที่

ป่าชุมชนลดลง ผู้คนในหมู่บ้านติดเชื้อเอชไอวีส่งผลกระทบต่อครอบครัวต่างๆ เหล่านี้ ทำให้ท่านไม่สามารถนั่งนอนใจ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ท่านได้เริ่มทำงานให้กับชุมชน อาศัยแนวคิดเรื่องการทำกลุ่มออมทรัพย์จากพระอาจารย์สุบิน จังหวัดตราด ท่านจึงเริ่มต้นตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้น และท่านได้สร้างเงื่อนไขให้กลุ่มชาวบ้านได้มาพบกัน เช่น การตั้งเป็นกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เครือข่ายป่าชุมชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้ติดเชื้อเอชไอวี กลุ่มผู้สูงอายุ/คนพิการ กลุ่มสามสหาย เครือข่ายวิทยุชุมชนซึ่งมีสถานะของตนเอง เป็นต้น โดยนำเรื่องงานหรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเหตุให้พาไปสู่การเรียนรู้ของคนแต่ละกลุ่ม และพากันไปสู่การพัฒนาสติปัญญาของคนในชุมชนแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยท่านพระครูเป็นแกนนำในการประชุมกลุ่มต่างๆ อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง การทำงานมีลักษณะของความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ คือ ฝ่ายองค์การบริหารส่วนตำบล ชุมชน และวัด ในการประชุมท่านได้ช่วยทำให้การตกลงกันตามวาระต่างๆ เป็นไปได้ด้วยดี เรื่องราวที่นำมาปรึกษาหารือกัน เป็นประเด็นเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ การอยู่ร่วม และที่สำคัญคือ การพยายามประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องดีงามอยู่ในศีลในธรรมยิ่งขึ้น

โรงเรียนบ้านเจดีย์แม่ครัวและโรงเรียนบ้านแม่แฝกใหม่เป็นโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งมีโครงการคุณธรรมต่างๆ ในโรงเรียนมากมายเป็นตัวอย่างของการเริ่มต้นพัฒนาการเรียนการสอนและพัฒนาทักษะพื้นฐานชีวิตให้แก่ผู้เรียน ทำให้เด็กมีคุณธรรม มีน้ำใจ พึ่งพาอาศัยกันและกันได้ อย่างเหมาะสม รวมถึงความพยายามจัดการเรียนการสอนให้นักเรียน

เป็นผู้คิดโครงการต่างๆ ด้วยตนเอง โรงเรียนจึงมีความพร้อมระดับหนึ่งที่จะรับรู้ปัญหาของชุมชน สร้างหน่วยการเรียนรู้ที่ขยายการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระแสความเป็นจริงของชีวิต และกระแสการพัฒนาตามแนวทางวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของพุทธธรรม

โจทย์และเงื่อนไขของพื้นที่

การขยายศักยภาพการเรียนรู้ของอาสาสมัคร ครู เยาวชน และโรงเรียนในชุมชนเข้ามามีส่วนรับรู้ความเป็นไปของชุมชน เห็นความดีงามต่างๆ ของผู้คนรอบข้าง การที่วัดเจติยัมภวันเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ของชุมชนบ้านแม่แฝกใหม่ และช่วยประสานรวมกลุ่มชาวบ้านในการแก้ปัญหาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนได้ด้วยกิจกรรมที่กลม่อเมลาจิตใจของผู้คนให้หันมาช่วยเหลือเอื้ออาทรกันนี้นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเชื่อมโยงโรงเรียนวิถีพุทธทั้ง ๒ คือ โรงเรียนบ้านแม่แฝกใหม่และโรงเรียนวัดเจติยัมภวัน ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันด้วยความดีงาม จนสามารถเกิดเป็นสังคมที่ดำรงอยู่ด้วยคุณธรรมให้เยาวชนได้เติบโตและร่วมสร้างชุมชนวิถีพุทธที่มีความเข้มแข็ง พร้อมทั้งเผชิญกับปัญหาต่างๆ ในกระแสโลกาภิวัตน์นี้ได้

การสร้างกระบวนการและการจัดการพื้นที่ปฏิบัติการภาคเหนือ

แนวคิดตามโจทย์/ เงื่อนไขของพื้นที่	เครื่องมือในการวิจัย/ การสร้างกระบวนการ และการจัดการ	ประเภทของกิจกรรม/กิจกรรมย่อย
<p>การเชื่อมโยงครู นักเรียน ในโรงเรียนทั้ง ๒ มาสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกับวัดและชุมชน โดยอาศัย การทำสื่อภาพยนตร์สั้น ตามแนวคิด “แผนที่คนดี” เพื่อเป็นเส้นทางเข้าถึงคุณค่าของชุมชนและบุคคลในชุมชน เป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานของเยาวชนและคนในชุมชน</p> <p><u>กลุ่มเป้าหมาย</u> เยาวชนและนักเรียนจากโรงเรียนทั้ง ๒ โรงเรียน ๔๘ คน ครู ๑ คน</p>	<p>คณะวิจัยชักชวนครู นักเรียน พระภิกษุ ชาวชุมชน ร่วมกันสร้างภาพยนตร์สั้น เพื่อสื่อสารคุณธรรมของคนในชุมชน โดยการจัดโครงการอบรมขึ้น ๒ ครั้ง ประกอบด้วย</p> <p>๑) โครงการอบรมเยาวชนนักสื่อสารเพื่อจริยธรรมในการสร้างสื่อวิทยุ วันศุกร์ที่ ๒๐ - วันอาทิตย์ที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๙</p>	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมนักเรียน <ul style="list-style-type: none"> - การฝึกวิถีคิดที่หลากหลาย - การฝึกวิถีสื่อสารรูปแบบต่างๆ - การฝึกรับรู้และสื่อสารเรื่องราว - การฝึกเทคนิคการสัมภาษณ์ - การฝึกตั้งชื่อเรื่อง - การฝึกเก็บรายละเอียดให้แม่นยำจากการอ่านและการฟัง - การฝึกใช้อุปกรณ์เครื่องอัดเสียง - ปฏิบัติการสัมภาษณ์พ่ออยู่แม่อยู่ - ปฏิบัติการจัดรายการวิทยุ - การสรุปบทเรียน : วิเคราะห์ระบุจุดดี จุดด้อย และเจตจำนงในการแก้ไขปรับปรุง
<p>พระภิกษุ ๕ รูป อบรม. ๘ คน ชาวบ้านจากกลุ่มอาสาสมัคร ๑๐ คน</p> <p>รวม ๗๒ คน</p>	<p>๒) โครงการอบรมเยาวชนนักสื่อสารเพื่อจริยธรรมในการสร้างสื่อวีดิทัศน์ (หนังสั้น) วันศุกร์ที่ ๙ - วันอาทิตย์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐</p>	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมนักเรียน <ul style="list-style-type: none"> - การฝึกตั้งคำถาม - การฝึกจับประเด็นคุณธรรมจากสื่อภาพยนตร์ - การฝึกการใช้กล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหว - การฝึกทำหนังสั้นเรื่องความดีของคนในชุมชน - การนำเสนอผลงาน

คณะวิจัยได้รับความร่วมมือจากคุณฉัตรชัย เชื้อรามัญและ “ขบวนการตาสับประรด” ซึ่งมีความชำนาญในการฝึกฝนเยาวชนทำสื่อภาพยนตร์มาเป็นวิทยากร ทั้ง ๒ ครั้ง

ระบุคุณค่าของเครื่องมือวิจัยต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพภายใน

๑. สื่อ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ผู้คนได้เข้ามารับรู้ความเป็นไปร่วมกัน การนำสื่อมาสะท้อนเรื่องราวดีงามของคนย่อมเป็นสาระประโยชน์ ช่วยสร้างเสริมศรัทธา ความเชื่อมั่นในคุณงามความดีของตนเองและผู้อื่น กระบวนการทำงานเป็นทีม เปิดโอกาสให้อาสาสมัคร พระ และนักเรียน ได้ทำงานร่วมกัน ความรู้ที่ได้สามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงรายการของวิทยุชุมชน ปรับลดรายการบันเทิง เพิ่มรายการที่เป็นสาระประโยชน์ เยาวชนเปิดมุมมองในเรื่องของการสื่อสารว่ามีประเด็นที่ต้องเพิ่มความละเอียด ประณีต และใช้หัวใจสื่อสารกันด้วยความจริง ความดี ความงาม

๒. เยาวชนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ เข้าใจเป้าหมายเบื้องต้นของการเปลี่ยนแปลง คือ การเริ่มฝึกมองที่ตัวเอง จนถึงจิตสำนึกที่จะทำงานเผยแพร่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีการหยิบประเด็นที่เป็นทางออกของปัญหาในชุมชนมาบอกกล่าว เช่น การงดเหล้า การประหยัดอดออม การปลูกผักสวนครัวไว้รับประทาน วิถีชุมชนพึ่งตนเองตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

“เป็นคนใจอ่อน เวลาไปเก็บเงินออกมทรัพย์แล้วมีคนขอผ่อนผันก็จะใจอ่อน ยอมให้เลื่อนไป ทำให้เงินผิดพลาด ต่อไปจะไม่ใจอ่อนรำไป ไม่กล้าบอกความจริงกับแม่ เวลาขออนุญาตไปไหนกับเพื่อนจะโกหกกว่าไปทำรายงาน ต่อไปนี้ไม่อยากโกหกแม่อีก ถ้าทำจะทำให้เหนื่อยที่สุด ขอขอบคุณทีมงานที่ช่วยให้มีความรู้และมีความสุขสนทนารวมทั้งสอนเรื่องราวดี ๆ ให้หลายอย่าง หลังจากนั้นจะปรับตัวเป็นคนดีให้มากกว่าเดิม”

พฤษา ฟองมี

“ทำงานด้านสวัสดิการชาวบ้านและสุขภาพ ได้เรื่องชุมชนไม่ทั้งกัน มาเรียนรู้ว่าถ้าเรามีสื่อ อย่างงานสวัสดิการถ้าเราได้อาณานิเทศน์เป็นวิธีดี ให้เข้าใจดีกัน ไปเห็นน้ำหล้า เราก็อยากเปลี่ยนวิธีการกินการใช้ในครัวเรือน นำเทปนี้ไปใช้ทำเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของท่านพระครูสมุห์ วิเชียรได้ด้วย นอกจากใช้ในงานสวัสดิการ”

คุณไก่

“กลุ่มทำงานเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อเอชไอวี”

บทสรุป

การเชื่อมโยงบ้าน วัด โรงเรียน ในพื้นที่กรณีศึกษาภาคเหนือ ตำบลแม่แฝกใหม่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ยังต้องการกำลังสนับสนุนจากครู และผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธในพื้นที่ จึงจะหนุนเสริมความสัมพันธ์ บ ว ร ให้มั่นคงเข้มแข็ง เป็นหลักทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนรอบด้าน

กระบวนการวิจัยได้ให้ประสบการณ์การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแก่กลุ่มนักเรียนและอาสาสมัครในชุมชน ได้จุดประกายความเข้าใจเรื่องคุณค่าความดีงามของมนุษย์ ให้มีการสื่อสารถ่ายทอดออกมาอย่างเป็นรูปธรรมผ่านสื่อวีดิทัศน์ ในทิศทางที่ “เร้ากุศล” จนสร้างความเบิกบานในหัวใจผู้ชมและผู้ผลิต ด้วยมองเห็นความดีของคนเล็กๆ เช่น คนกวาดขยะหรือคนพิการ ในมุมมองที่ไม่เคยมองเห็นมาก่อน ผลสืบเนื่องจากการวิจัยจึงเกิดกับกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยให้มีจิตคิดทำงานสื่ออย่างต่อเนื่อง เพื่อเผยแพร่เรื่องราวความดีของผู้คนและการทำงานในชุมชน โครงการทำสื่อตามแนวคิด “แผนที่คนดี” เป็นปัจจัยทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกับบ้านและวัดอย่างเข้มข้น ในลักษณะร่วมกันมองเรื่องราวที่เกิดขึ้น และร่วมกันแก้ปัญหา ข้อที่ควรติดตามสังเกตต่อไป คือ โรงเรียนจะต่อยอดประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างไร ครูและนักเรียนจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมเรียนรู้ความเป็นไปในพื้นที่ของตนเองมากขึ้น และมีความเป็นไปได้หรือไม่ในอนาคตที่โรงเรียนวิถีพุทธสร้างหน่วยการเรียนรู้บูรณาการขึ้นใช้ในโรงเรียน

“วิชาการที่มาจากพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้มีปัญญาธิคุณ บริสุทธิคุณ มหากรุณาธิคุณครบถ้วน เป็น วิชาการจากพระอรียะเป็นแนวทางที่จะเชื่อถือได้อย่างไม่ต้องสงสัย เพราะฉะนั้นหลวงพี่จึงยึดหลักพระธรรมวินัย เป็นเครื่องตัดสิน เป็นบรรทัดฐานในการคิดของเรา แต่การคิดของเรามัน ทวนกับกระแส ไม่ถูกกับกิเลส มันไม่ถูกกับอุปนิสัย ความคุ้นเคยที่ชาวบ้านถูกรุมเร้าอยู่ เพราะฉะนั้นมันถึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้...ถามว่าที่เรา สอนให้ชาวบ้าน คือ ปัญญาหรือไม่ ก็มาคิดทบทวนหลักทางศาสนา... วิปัสสนานี้เป็นอุบายทำให้เกิดปัญญา หลวงพี่ศึกษาจากศัพท์ จาก การขยายความ ก็ถึงเข้าใจว่ามันไม่ใช่การนั่งหลับตา นั่งสมาธิอย่างเดียว มันเรื่องของ การคิด การพิจารณา การไตร่ตรอง ฝึกหัด การทดลอง ฝึกหัดปฏิบัติด้วยตนเอง จนรู้แจ้งเห็นจริงด้วยตนเอง

ขอฝึกจากคนที่ม่ใจก่อน คนที่อาสา คนที่พอจะสละเวลาได้ให้เข้ามา เรียนรู้ด้วยกัน แล้วก็ให้เขาได้อาสาพัฒนาตนเองก่อนแล้วจึงค่อยๆ นำ ไปสู่ครอบครัว กลุ่มชุมชน บนฐานเศรษฐกิจพอเพียง หรือบนฐานพุทธธรรม แต่ตอนนี้เราได้ทำควบคู่กันไป คือ ให้เขาพัฒนาตนเองด้วย พัฒนา ชุมชนด้วย... อย่างน้อยที่สุดขออาทิตย์ละวัน เพื่อที่ว่าให้เขาคุ้นเคย เช่น สมมติว่าขอวันพระไม่ดื่มเหล้า ไม่เล่นเกม ไม่ดูทีวี ไม่ซื้อกินที่เกินจำเป็น เป็นต้น ถ้าเขาได้ฝึก เขาจะเห็นอนาถสงฆ์เอง รู้เห็นเอง ขยายวันเอง อย่าง ที่มีคนที่หยุดกินเหล้าไปได้ก็มี

...อย่างกรณีกลุ่มแม่บ้าน เราต้องตั้งคำถามให้เขาว่า แม่บ้านคืออะไร ก็ให้
เขามาเรียนรู้ด้วยกัน แม่บ้านอยู่ในบ้าน ต้องทำหน้าที่นั้น หน้าที่นี้
มีหน้าที่อะไรมีความรับผิดชอบอะไรบ้าง แล้วหน้าที่นอกบ้านต้องเป็น
แบบไหน ทบทวนตนเอง

...อย่างการประชุมเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลแม่แฝกใหม่ ซึ่งจะมี
กลุ่มองค์กรต่างๆ มาเข้าร่วม มันก็เริ่มมาจากสัจจะ ที่ต้องการจะดลเหล่า
เพราะว่าเราเรียนรู้ด้วยกัน มันถึงจะเข้าใจคำว่า “บูรณาการ” การแก้ไข
การพัฒนา เพราะว่าปัญหาทุกปัญหา เรื่องทุกเรื่องในชุมชนนั้น เป้าหมาย
อยู่ที่เดียวกันคือ ความสุข ...”

คัดจากบทสัมภาษณ์
พระครูสมุหวิเชียร คุณธมโม

๒.๒ กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ :

ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

บ้าน (ชุมชน) : บ้านสาวะถี หมู่ ๘

วัด : วัดไชยศรี

โรงเรียน : โรงเรียนวิถิพุทธบ้านสาวะถี

: โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย

: ศูนย์ธรรมศึกษาวัดไชยศรี

ต้นทุนของพื้นที่

วัดและชุมชนผูกพันกันอย่างใกล้ชิด มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน บนพื้นฐานของวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น วัดมีประวัติความเป็นมายาวนาน เป็นที่พึ่งที่ศรัทธาของชาวบ้านตลอดมา แม้จะประสบกับความทุกข์โศกและเสื่อมศรัทธาอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อพระครูบุญชยากรได้มาทำหน้าที่เจ้าอาวาส ท่านได้ฟื้นฟูศรัทธาชาวบ้านกลับคืนมา และบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ ศีลภาวนารรณกรรมที่บ้าน “สินไช” ซึ่งเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์วัดไชยศรีอย่างละเอียดลึกซึ้ง นำคุณธรรมความกตัญญู ซึ่งเป็นคุณสมบัติของตัวเองมาเผยแพร่เป็นแบบอย่างแก่เยาวชนและชาวบ้าน

ส่วนชุมชนเป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิมที่มีอดีตนานยาวนาน ตั้งแต่สมัยทวารวดี มีความเป็นชุมชนท้องถิ่นที่มีอิทธิพลของการปกครองท้องถิ่นแบบโบราณ ซึ่งเป็นการสานความสัมพันธ์ตามลักษณะแนวนอน มีศิลปวัฒนธรรมและองค์ความรู้ท้องถิ่นที่ยังคงปฏิบัติ และสืบทอดต่อมาอย่างไม่ขาดสาย มีพ่อครู แม่ครูชาวบ้านที่เป็นผู้ทรงภูมิความรู้ทางโลก

และทางธรรม เป็นหลักให้กับชุมชน มีภูมิปัญญาด้านหมอลำ การทอผ้า งานจักสาน งานใบตองและงานก่อสร้าง เป็นต้น โดยมีแกนยึดโยงความสัมพันธ์ของบ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน คือ งานบุญประเพณี ฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นจุดผสมผสานกันของศรัทธาความเชื่อของท้องถิ่นและหลักพุทธศาสนา นำพาผู้คนรอบข้าง ทั้งชาวบ้านและเยาวชนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้วิถีพุทธอย่างเป็นธรรมชาติ

โรงเรียนบ้านสาวะถีซึ่งเป็นโรงเรียนในหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นโรงเรียนชนบทอยู่ใกล้วัด บริหารจัดการตามกรอบแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธได้เป็นอย่างดี ใจหทัยที่ทำทนายสำหรับโรงเรียน คือ สามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เชื่อมโยงกับต้นทุนของชุมชนและวัด ขณะนี้กำลังศึกษาวิธีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อนำมาพัฒนาการเรียนการสอน ครูมีความสนใจที่จะจัดการเรียนการสอนอย่างบูรณาการ ส่วนโรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัยแม้จะอยู่ห่างไปจากพื้นที่แต่จากต้นทุนของตนที่มีอยู่ในเรื่องการสอนอย่างบูรณาการจึงสามารถต่อยอดการเรียนรู้อุของตนได้ เชื่อมโยงการเรียนการสอนแบบวิถีชุมชนท้องถิ่นกับสาระวิชาได้ โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัยได้รับการสนับสนุนจากต้นสังกัดคือ เทศบาลนครขอนแก่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นต้นแบบการปฏิรูปการเรียนการสอนสู่โรงเรียนในสังกัดของเทศบาลทั้งหมด

ศูนย์ธรรมศึกษาวัดไชยศรี มีหลักสูตรพุทธศาสนาและหลักสูตรประเพณีท้องถิ่น นำพานักเรียนซึ่งเป็นลูกหลานในชุมชนเรียนรู้อย่างมีความเข้าใจและเข้าถึงคุณค่าของประเพณีท้องถิ่นของตน ถือเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งในการเชื่อมโยงหลักธรรมจากวัดสู่ชุมชน สานความสัมพันธ์ของ บ ว ร ให้มีความมั่นคงเข้มแข็งขึ้น

รูปแต้มหรือภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดไชยศรี ชุมชนสาวะถี จ.ขอนแก่น

โจทย์และเงื่อนไขของพื้นที่

ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน (ชุมชนสาวะถี) และวัดไชยศรีที่มีความเข้มแข็งบนมิติวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น สามารถเป็นฐานในการขยายและพัฒนาความสัมพันธ์ไปสู่โรงเรียน และนำโรงเรียนให้เข้ามาร่วมกระบวนการเรียนรู้สู่ปัญญาไปด้วยกัน โดยใช้โอกาสงานบุญประเพณีเป็นโอกาสเปิดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน

การสร้างกระบวนการและการจัดการพื้นที่ปฏิบัติการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แนวคิดตามโจทย์/ เงื่อนไขของพื้นที่	เครื่องมือในการวิจัย/ การสร้างกระบวนการ และการจัดการ	ประเภทของกิจกรรม/กิจกรรมย่อย
<p>การต่อยอดบทบาทที่โดดเด่นของวัดไชยศรี และชุมชนบ้านสาวะถี ซึ่งได้แก่ พระครูบุญชยากรและกลุ่มพ่อเฒ่าแม่เฒ่า ครูพินบ้านและกลุ่มชาวบ้าน เพื่อพัฒนาบทบาทและความสัมพันธ์กับโรงเรียนวิถีพุทธบ้านสาวะถี โดยอาศัยงานบุญประเพณี และวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นสื่อสร้างกระบวนการ การมีส่วนร่วม การเป็นกระจุกสะท้อนคุณค่าของชุมชนและแลกเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ ที่พาไปถึงคุณธรรมจริยธรรมผ่านงานบุญประเพณีและการทำงานในวิถีชีวิต</p>	<p>โครงการบุญข้าวประดับดิน สืบสานงานศิลปวัฒนธรรม วันที่ ๒๑ - ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๙</p> <p>๑) คณะวิจัยเข้าศึกษาเรียนรู้ความเข้มแข็งของวัดและชุมชน โดยเข้าร่วมงานบุญข้าวประดับดิน ตั้งแต่การเตรียมการร่วมกับทางวัดและชุมชน</p> <p>๒) คณะวิจัยปรึกษาหารือกับพระครูบุญชยากร เจ้าอาวาสวัดไชยศรี และครูภูมิปัญญาพ่อเฒ่า แม่เฒ่า กรรมการหมู่บ้าน เพื่อขยายกิจกรรมและเชิญโรงเรียนวิถีพุทธเข้าร่วมงานด้วย จนเกิดการวางแผนร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม ดังรายละเอียดในตารางนี้</p> <p>๓) คณะวิจัยร่วมกับพระครูและคณะกรรมการหมู่บ้าน สรุปประมวลผลประสบการณ์การเรียนรู้จากการดำเนินกิจกรรมเป็นระยะๆ ทุกชั้นตอน</p>	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมทางวัฒนธรรม <ul style="list-style-type: none"> - การปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น - การร่วมปฏิบัติงานบุญประเพณี - การฝึกทำพานบายศรี • กิจกรรมทางสังคม <ul style="list-style-type: none"> - การปรับปรุงห้องสมุดประชาชน - กิจกรรมแผนที่คนดี • กิจกรรมนักเรียน <ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมลอกอุปแต้ม^๑ - กิจกรรมสัมภาษณ์พ่อครู แม่ครู - การร่วมงานปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น - การร่วมงานปรับปรุงห้องสมุดประชาชน - การแสดงดนตรีพื้นบ้าน หมอลำ เพลงกล่อมเด็ก และหนังประโมทัย^๒ • กิจกรรมพัฒนาบุคลากร <ul style="list-style-type: none"> - การจัดการความรู้ให้แก่นักเรียนโดยบูรณาการคุณธรรมจริยธรรม - การสังเกตการณ์ การจัดกิจกรรมต่างๆ

^๑ ลอกอุปแต้ม หรืออุปแต้ม คือ การทำงานจิตรกรรมวาดรูประบายสีโดยวิธีลอกตามจิตรกรรมต้นแบบ

^๒ หนังประโมทัย คือ การแสดงหุ่นเชิดมือถือเป็นเรื่องราวประกอบดนตรี/เพลงพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือคล้ายหนังตะลุง

ระบุคุณค่าของเครื่องมือวิจัยต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ บ ว ร

๑. ความภาคภูมิใจและรู้ซึ่งถึงคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งใน
หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคำสอนของบรรพบุรุษ (โบราณคดี)
เข้าใจเหตุและผลในการสืบทอดจารีตประเพณีร่วมกัน เกิดความมั่นใจ
เชื่อมั่นในแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยใช้มิติทางประเพณีวัฒนธรรมที่มี
สาระธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแกนหลักอย่างไม่ยึดติดในรูปแบบเกินไป
คนแต่ละคนแต่มีความหวังว่าในอนาคตจารีตประเพณีอันดีงามจะมี
ผู้สืบทอดต่อไป จึงพยายามถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างเต็มที่ เกิดกิจกรรม
ที่ครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

๒. คนในชุมชนให้ความสำคัญต่อวัดและพระสงฆ์เป็นจุดรวมจิตใจ
การได้มีโอกาสร่วมเรียนรู้กับบุคคลภายนอก เป็นเหมือนกระจกที่สะท้อน
คุณค่าของชุมชน ชุมชนมีวิสัยทัศน์กว้างไกลและกล้ายืนหยัดในภูมิปัญญา
ประเพณีวัฒนธรรมตนเองอย่างสมเหตุสมผล ปรับตัวและรู้เท่าทัน
กระแสทุนนิยม วัตถุนิยม เกิดการเรียนรู้ระหว่างรุ่นเยาวชน รุ่นกลาง และ
รุ่นผู้เฒ่าผ่านการทำงานวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน

๓. การทำงานบุญประเพณีร่วมกัน นอกจากจะก่อให้เกิดความ
เพลิดเพลินสนุกสนานแล้ว ยังเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้อย่าง
ลุ่มลึกของภูมิปัญญาแขนงต่างๆ ช่วยสร้างพลังแห่งความสามัคคี ภูมิใจ
ของชุมชนอย่างชัดเจน

๔. โรงเรียนได้เข้ามาร่วมรับรู้กับวิถีชีวิตชุมชนอย่างกลมกลืน ส่ง
นักเรียนมาช่วยงานที่วัด ร่วมพิธี ร่วมจัดขบวนแห่ ผู้อำนวยการโรงเรียน
และคณะครูมีส่วนไปร่วมพิธีที่จัดขึ้นที่วัดตามกำหนดการสำคัญต่างๆ เป็น
การนำโรงเรียนเข้าหาวัดและชุมชน นอกเหนือจากการนำวัดและพระ
เข้าโรงเรียน

บทสรุป

กรณีศึกษาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นตัวอย่างที่ดีของการพัฒนาความสัมพันธ์บ้าน (ชุมชน) วัด โรงเรียน บนพื้นฐานวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น โดยอาศัยความช่วยเหลือจากเครือข่ายภายนอกตามสมควรอย่างที่ไม่สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง

ผลสืบเนื่องจากการวิจัยที่เกิดขึ้นในส่วนของพัฒนาโรงเรียนพบว่า โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัยนำนักเรียนและครูทำกิจกรรมบูรณาการศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอื่นๆ กับชุมชนใกล้เคียงโรงเรียนได้อย่างคล่องแคล่ว ออกแบบแผนการเรียนการสอนโดยบูรณาการเข้ากับวิชาต่างๆ อย่างสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เชิญศิลปินหมอลำมาสอนนักเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับงานบุญประเพณีในแต่ละเดือน การเขียนผ้าผะเหวด ทำหุ่นตัวละครหนังประโมทัยสำหรับเชิดเรื่องสินไซ และกำลังเขียนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องสินไซร่วมกับเทศบาลนครขอนแก่นเพื่อนำมาใช้กับกลุ่มโรงเรียนในสังกัดเทศบาลทั้ง ๑๑ โรง คณะครูมีบรรยากาศของการทำงานเป็นทีม คิดสร้างสรรค์และแก้ปัญหาาร่วมกัน มีกระบวนการทบทวนและสรุปกิจกรรมการทำงานว่ามีข้อบกพร่อง หรือข้อสำเร็จอย่างไรในขั้นตอนต่างๆ

โรงเรียนบ้านสาวะถี ได้เข้ามาเรียนรู้กับวิถีชีวิตชุมชนอย่างกลมกลืนขึ้น เช่น ส่งนักเรียนมาช่วยงานที่วัด นำนักเรียนมาร่วมพิธีตักบาตรเทโว ร่วมจัดขบวนแห่ผ้าผะเหวดกับวัดและชุมชนโดยจัดขบวนพ็อนรำ ขบวนแห่แสดงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ผู้อำนวยการโรงเรียนและคณะครูได้มีส่วนร่วมทำงานร่วมกันในพิธีที่จัดขึ้นที่วัด ตามกำหนดการสำคัญต่างๆ

งานบุญข้าวประดับดิน หนึ่งในประเพณีฮีตสิบสอง

วัดและชุมชนเกิดความมั่นใจในการปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติ ประยุกต์ประเพณีเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่างๆ ไม่ยึดติดกับแบบแผนดั้งเดิม แต่ยังคงสาระสำคัญไว้ได้ครบถ้วน เช่น ในงานบุญข้าวจีที่ผ่านๆ มา มีการจัดพิธีค้ำคูณ^๑ ไม้บานประคูดุโบสถ์ที่เตรียมจะแกะสลักเลียนแบบของเดิมซึ่งได้ถูกขโมยไป จัดเสวนาเกี่ยวกับเรื่องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เข้าร่วมกับเทศบาลนครขอนแก่นและมหาวิทยาลัยขอนแก่นจัดโครงการสำหรับนักเรียน นักศึกษามีกิจกรรมประกวดการทำหุ่นหนัง ประโมทัยในระดับนักเรียนชั้นประถม การออกแบบตราสัญลักษณ์ และการประกวดภาพถ่ายของระดับอุดมศึกษา เป็นต้น

คุณธรรมจริยธรรมมีอยู่ในวิถีชีวิต ดังนั้นเพื่อช่วยให้ครูทุกสาระวิชา ออกแบบแผนการเรียนการสอนที่บูรณาการหลักพุทธธรรมในแต่ละสาระวิชา และสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้จุดแข็งของท้องถิ่นใกล้ตัวเป็นสื่อ หน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนควรให้ความสำคัญสนับสนุนอย่างจริงจัง ด้านการพัฒนาวิธีคิด และความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยเครื่องมือ คือ การจัดการความรู้ การจัดการความดี ซึ่งเป็นการพัฒนาตรงคุณภาพภายในของครู ดังเช่นเทศบาลนครขอนแก่นได้ให้การส่งเสริมโรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย จนครูสามารถจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเปิดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกับวัดและชุมชน ใช้กระบวนการทางปัญญา ๑๐ ประการ^๒ สร้างการเรียนรู้ในตัวผู้สอนและผู้เรียนปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนให้เข้าสู่วิถีชุมชนท้องถิ่น โดยผสมผสานเชื่อมโยงโรงเรียน วัด และชุมชนให้เข้าหากันได้อย่างเป็นธรรมชาติ

^๑ พิธีค้ำคูณ เป็นพิธีกรรมตามคติความเชื่อพื้นบ้าน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งยั่งยืน และความเป็นสิริมงคล

^๒ กระบวนการทางปัญญา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่คิดค้นโดย ศ.เกียรติคุณประเวศ วะสี ประกอบด้วยขั้นตอนของการเรียนรู้ ๑๐ ขั้นตอน คือ ๑. การฝึกสังเกต ๒. การฝึกบันทึก ๓. การฝึกการนำเสนอต่อที่ประชุม ๔. การฝึกการฟัง ๕. การฝึกปุจฉา-วิสัชนา ๖. การฝึกตั้งสมมติฐานและตั้งคำถาม ๗. การฝึกการค้นหาคำตอบ ๘. การฝึกการวิจัย ๙. การเชื่อมโยงบูรณาการ ๑๐. การฝึกการเขียนเรียบเรียงเรียงทางวิชาการ

พระครูบุญชยากร

“...ท่านเป็นผู้ปริวัตรวัฒนธรรม เป็น วัฒนธรรมชุมชนของหมู่บ้านอีสานอันทรง คุณค่ามาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่ สังคมก้าวเข้าสู่สังคมโลกาภิวัตน์ ซึ่งกำลัง ละทิ้งวัฒนธรรมแห่งตนไปทุกที แต่ท่าน (พระครูบุญชยากร) กลับนำวัฒนธรรม ชุมชนมาปรับใช้ได้ดีในสังคมปัจจุบัน ท่าน พูดเสมอว่า “อาตมาพยายามทำในระดับ สังคมหมู่บ้าน ไม่อาจเอื้อมถึงสังคมเมือง หรือสังคมใหญ่ อาตมารับผิดชอบในระดับ หมู่บ้านและตำบลอาตมาก็ทำไป ค่อยๆ ทำ ไป ไม่ต้องเรียกร้องคนให้มาเป็นอย่างที่ อาตมาคิดในทันทีทันใด แต่จะทำได้เรื่อยๆ โดยไม่ละทิ้งประเด็น คุณค่าของชุมชนที่จะ ต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีศีลธรรม มีคุณธรรม ต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน” ท่านจึงเป็น ผู้ปริวัตรวัฒนธรรมมาใช้ได้อย่างสมสมัย ซึ่งน่าจะเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นๆ ได้ ในอนาคต...”

อาจารย์ผ่อง เช่งกิ่ง

อาจารย์ประจำสถาบันอาศรมศิลป์

“สาเหตุที่หนูเลือกพระครูบุญชยากรก็เพราะว่า พระครูเล่าเรื่อง ประวัติต่างๆ เช่น ประเพณีบุญข้าวประดับดิน เรื่องสินไซ เรื่องทำความ ดี เรื่องทุกอย่างที่พระครูเล่ามาทำให้หนูรู้จักมากขึ้น ชาวบ้านต่างพากัน เคารพนับถือ สังเกตจากวันที่ทำบุญข้าวประดับดิน มีชาวบ้านสาวะถีและ ชาวบ้านอื่นๆ มาร่วมทำบุญมากมาย พระสงฆ์ก็มาสวดมนต์ หนูขอบมอง ดูท่าน เพราะท่านมองดูพวกเราอย่างเมตตา ท่านสอนแต่สิ่งดีๆ เพราะ คงอยากให้เราเป็นคนดี ท่านอนุรักษ์สีมและประเพณีต่างๆ ไว้ให้ลูกหลาน ได้เรียนรู้และภาคภูมิใจ ท่านจึงเป็นคนดีของหนู”

ด.ญ.ลลิตา เรื่องสุวรรณ
โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย

๒.๓ กรณีศึกษาภาคกลาง

คณะวิจัยแบ่งพื้นที่ปฏิบัติการในภาคกลาง ออกเป็น ๒ พื้นที่ คือ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร และแหล่งเรียนรู้อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยจะกล่าวถึงต้นทุน แนวทางปฏิบัติการตามโจทย์/เงื่อนไขของพื้นที่ และเครื่องมือในการวิจัยของ ๒ พื้นที่ตามลำดับดังนี้

๒.๓.๑ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

ต้นทุนของพื้นที่

วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหารเป็นพระอารามหลวงที่เก่าแก่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ มังคังด้วยภูมิปัญญาพุทธศิลป์ ทั้งด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา มีสื่ออันทรงพลังที่นำพาเข้าสู่ความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนา โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสุทัศนเทพวรารามเองก็เป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่ได้จัดตั้งขึ้นมานานกว่า ๓๐ ปี และได้จัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องโดยใช้งบสนับสนุนจากวัด นักเรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด

พระอาจารย์ใหญ่มีวิสัยทัศน์ เห็นความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการสู่ชีวิต ครูพระมีจิตเมตตาตามาสอนนักเรียนโดยไม่มีปัจจัยตอบแทน อุทิศเวลามาชั่วช่วยสอนนักเรียนในช่วงโมงพุทธศาสนา ครูฆราวาสอาสาเข้ามาสอนร่วมกับพระภิกษุสงฆ์พยายามบูรณาการหลักพุทธศาสนากับสาระวิชาเข้าด้วยกัน

กลุ่มผู้ปกครองมาจากที่ใกล้และไกลวัด ส่วนใหญ่ส่งลูกหลานมาเรียน ด้วยประสงค์จะให้พระอบรมบ่มนิสัยเด็กให้เป็นคนดี ร่วมมือกันผลัดเวร จัดถวายภัตตาหารเพลแด่ครูพระทุกวันอาทิตย์และจัดทำอาหารว่างช่วง บ่ายสำหรับนักเรียน รวมถึงสนับสนุนการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรม ต่างๆ ของโรงเรียนอย่างแข็งขันด้วยความเสียสละ

โจทย์และเงื่อนไขของพื้นที่

โรงเรียนพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม แก่เยาวชน ปรับการเรียนการสอนเข้าสู่ระบบบูรณาการเรียนรู้อจากวิถีชีวิต และขยายการเรียนรู้ให้ไปถึงครอบครัว ผ่านการใช้ศิลปะซึ่งสอดคล้องกับ ต้นทุนของแหล่งเรียนรู้

การสร้างกระบวนการและการจัดการพื้นที่ปฏิบัติการภาคกลาง (วัดสุทัศนเทพวราราม กทม.)

แนวคิดตามโจทย์/ เงื่อนไขของพื้นที่	เครื่องมือในการวิจัย/ การสร้างกระบวนการ และการจัดการ	ประเภทของกิจกรรม/กิจกรรมย่อย
พัฒนาการเรียนรู้อย่าง บูรณาการสู่วิถีชีวิต ผ่านกิจกรรม ในวิถีชีวิต เพื่อปลูกฝังคุณธรรม แก่เยาวชน และเสริมความเข้ม แข็งของครอบครัว	โครงการพัฒนาการ เรียนการสอนแบบบูรณาการ วิชา “ศิลปะการเรียนรู้”	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมนักเรียน <ul style="list-style-type: none"> - การเรียนอย่างบูรณาการ “ค่ายเรียนรู้ พุทธประวัติ” วันเปิดภาคเรียนที่ ๑/๒๕๕๙ - กิจกรรมศิลปะการเรียนรู้ทุกสัปดาห์
	โครงการขยายการ เรียนรู้สู่ครอบครัวผ่านงาน “ศิลปะสาธารณะกุศล”	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมทางวัฒนธรรม <ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมศิลปะสาธารณะกุศล - กิจกรรมพิเศษเนื่องในวันสำคัญที่ โรงเรียนกำหนด • กิจกรรมทางสังคม <ul style="list-style-type: none"> - การปฏิบัติตามวิถีกิจวัตรประจำวัน ของโรงเรียน

ระบุคุณค่าของเครื่องมือต่อการปลูกฝังคุณธรรม และ การ
เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว

๑. กระบวนการทำงานศิลปะ ช่วยกล่อมเกลาจิตใจผู้เรียนได้เป็น
อย่างดี ครูสามารถสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ระหว่างการทำงาน
ศิลปะได้อย่างกลมกลืนเป็นธรรมชาติ นักเรียนเรียนรู้ผ่านกระบวนการทาง
ศิลปะอย่างมีความสุข

๒. เกิดกลุ่มผู้ปกครองที่สนใจ และมีความสามารถในงานศิลปะ เข้าร่วมสอนนักเรียน ในหน่วยการเรียนศิลปะการเรียนรู้ด้วยความเต็มใจ มีความกระตือรือร้นในการสอน และมาร่วมสอนอย่างสม่ำเสมอ

บทสรุป

โรงเรียนพุทธศาสนาวินยาตย์วัดสุทัศนเทพวรารามอยู่ในระหว่างแสวงหาและพัฒนาปัจจัยที่ส่งเสริมการเรียนรู้วิถีพุทธ ซึ่งใช้จริยศิลป์กิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนา และกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เป็นเครื่องมือการเรียนรู้จนนักเรียนเข้าถึงระบบคุณค่าที่เป็นแก่นสาระ โดยมุ่งพัฒนากัลยาณมิตร คือ ครูพระ ครูฆราวาส และผู้ปกครองให้เข้าสู่ระบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการตามหลักไตรสิกขาเป็นเบื้องต้น

๒.๓.๒ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

บ้าน (ชุมชน) : บ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง

วัด : วัดหนองขาว อำเภอท่าม่วง

โรงเรียน : โรงเรียนวิถิพุทธวัดดอนเจดีย์ ตำบลดอนเจดีย์

: โรงเรียนวิถิพุทธวัดห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง

ต้นทุนของพื้นที่

อำเภอพนมทวน เป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์หลายยุคหลายสมัย เป็นเมืองหน้าด่านทางฝั่งตะวันตกของประเทศ เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของบรรพบุรุษสยามในอดีต หลักฐานการขุดพบโบราณวัตถุในยุคโลหะช่วงก่อนประวัติศาสตร์ ที่พบหลักฐานชิ้นเอกของประเทศที่บ่งบอกถึงการ

ติดต่อกับอินเดียในสมัยตระกูลโมริยะ การเผยแพร่พุทธศาสนาไปยังสุวรรณภูมิที่บ้านดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน และปรากฏเส้นทางโบราณจากเทือกเขาตะนาวศรีผ่านพื้นที่หนองโรง ห้วยสะพานมาดอนตาเพชร รวมทั้งพื้นที่อำเภอพนมทวนยังเป็นแดนประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เพื่อป้องกันประเทศในสมัยอยุธยาหลายครั้งหลายคราทางเส้นทางตะวันตก และที่สำคัญเป็นสถานที่ที่สมเด็จพระนเรศวรทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา ณ บริเวณบ้านดอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน จึงกล่าวได้ว่าพื้นที่พนมทวน เป็นพื้นที่สำคัญของเส้นทางเดินทางเข้ามาของพระพุทธศาสนา และดินแดนแห่งนี้กรบชายแดนตะวันตก ที่มีกำลังกำลังใจที่เข้มแข็งต่อสู้กับศัตรู พนมทวนเป็น “เมืองพุทธ” ที่มีบ้านวัดโรงเรียน และมีปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งตามธรรมชาติที่หล่อหลอมใจ ภายให้เป็นผู้องอาจ กล้าหาญ อดทน เสียสละ และกตัญญูต่อแผ่นดิน และตามรอยวิถีบรรพชน ถือเป็นทุนที่ยิ่งใหญ่ของการเรียนรู้ที่จะนำพาผู้เรียนเข้าสู่การหล่อหลอมทางคุณธรรมและจริยธรรมได้ง่าย

ผู้นำกลุ่มชุมชน (พระสงฆ์ ชาวบ้าน ครู) เห็นคุณค่าวิถีชุมชนท้องถิ่นพยายามที่จะธำรงรักษาไว้ ชุมชนบ้านห้วยสะพานถือว่า เป็นหมู่บ้านที่เข้มแข็ง มีผู้นำชุมชนที่เกิดจากความศรัทธาในหมู่บ้านมีประเพณีวัฒนธรรมที่ยังคงสืบทอดต่อๆ กันมา เช่น ประเพณีการร่ายพรษา ซึ่งเป็นการร้องเพลงเชื้อเชิญให้ผู้คน ทำบุญ ทำทาน ให้กับวัด การเล่นเพลงเหย่ยอยู่ในรูปแบบการอนุรักษ์ซึ่งเต็มไปด้วยความรัก ความสามัคคี ความอ่อนโยน อยู่ภายใต้การร้องรำของคนรุ่นต่อรุ่น ส่งต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น

ชาวบ้านมีแหล่งอาหารธรรมชาติจากป่าชุมชนเหนือหมู่บ้าน ๑,๐๐๘ ไร่ รวมทั้งป่าเขาลูกโตดที่มีป่าเขตสงวนอีกจำนวนหมื่นกว่าไร่ เป็นแหล่งพืชผักตามฤดูกาล เครื่องใช้ไม้สอย ยาสมุนไพร และเป็นแหล่งเลี้ยงวัว

ของชาวบ้านในฤดูทำนา เป็นป่าซับน้ำให้หมู่บ้านมีน้ำดื่มจากแหล่งธรรมชาติที่ชาวบ้านภาคภูมิใจ ที่มีน้ำสะอาดไว้ดื่มกินใช้ ฟึ่งพาดเองได้

ท่านพระครูถาวรกาญจนนิมิต เจ้าอาวาสวัดอินทาราม (หนองขาว) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต ๒ และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน ตำบลดอนเจดีย์ ต้องการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในพื้นที่ให้การสนับสนุนโรงเรียนในท้องถิ่นที่พานักเรียนออกมาเรียนรู้จากวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งยังปรากฏและประเพณีปฏิบัติอยู่

โรงเรียนวิถีพุทธทั้ง ๒ โรงเรียน คือ โรงเรียนวัดห้วยสะพาน และโรงเรียนวัดดอนเจดีย์ เป็นโรงเรียนที่มีลักษณะเป็นชนบทอยู่ใกล้วัด จัดการเรียนการสอนได้ตามรูปแบบ ซึ่งเป็นการเรียนเพื่อรู้วิชา แต่มีความต้องการต่อยอดพัฒนาการเรียนการสอนของโรงเรียนไปสู่การเรียนรู้อย่างบูรณาการโดยมีฐานจากวิถีชีวิตของท้องถิ่น ต่อยอดการบูรณาการคุณธรรม จริยธรรม เข้าสู่วิถีชีวิตของนักเรียนจากการเรียนผ่านหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งอาศัยศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น เพลงร่ายพรษา เพลงเหย่ย เป็นหน่วยการเรียนรู้ตั้งที่ได้ริเริ่มทำอยู่

โจทย์และเงื่อนไขของพื้นที่

โรงเรียนวิถีพุทธเป็นฐานในการ สร้างสัมพันธ์บ้าน วัด โรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้อำเภอพนมทวน สร้างกระบวนการการเรียนรู้ในวิถีชุมชนที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางคุณธรรม จริยธรรมกับเยาวชนได้ ไม่ให้เยาวชนมีโอกาสจับกลุ่มทะเลาะวิวาทต่อกัน หนีเรียน เทียวเตร่ เสพยาเสพติด หรือหลงใหลไปกับค่านิยมจากสื่อต่างๆ เช่น เกมคอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ ซึ่งสร้างความทุกข์ใจไม่สบายใจให้กับผู้ปกครอง และคนในท้องถิ่น

การสร้างกระบวนการและการจัดการพื้นที่ปฏิบัติการภาคกลาง (อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี)

แนวคิดตามโจทย์/ เงื่อนไขของพื้นที่	เครื่องมือในการวิจัย/ การสร้างกระบวนการ และการจัดการ	ประเภทของกิจกรรม/กิจกรรมย่อย
<p>การเชื่อมโยงให้เกิดกลุ่มโรงเรียนพันธมิตร เกิดความสมัครสมานสามัคคี โดยอาศัยศรัทธาและความกตัญญูต่อสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ เพื่อเรียนรู้ถึงคุณค่าของ ภูมิปัญญาและนำไปพัฒนาการเรียนการสอนที่บูรณาการคุณธรรม จริยธรรมผ่านการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น</p>	<p>๑) การจัดถิ่นสามัคคีไปยังวัด พระธาตุไป้نگ อำเภอด่านมะขามเตี้ย โดยเริ่มขบวนฐานที่พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวร ฝึกเยาวชนโรงเรียนบ้านห้วยสะพาน และนักเรียนโรงเรียนรุ่งอรุณร่วมรำถวายมือเพื่อร่วมพลัง ขวัญ กำลังใจ</p> <p>๒) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “ภูมิปัญญากีฬาไทย” วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๐ ณ โรงเรียนวัดดอนเจดีย์</p>	<ul style="list-style-type: none"> กิจกรรมการพัฒนาบุคลากร <ul style="list-style-type: none"> - การออกกำลังกาย การละเล่นไทย และกีฬาไทย - การเรียนรู้วิธีการจัดกิจกรรม ภูมิปัญญาไทย - การวิเคราะห์เชิงคุณธรรม จริยธรรมในกีฬาไทย กีฬาเพื่อสามัคคี
	<p>๓) โครงการมทกรรมภูมิปัญญา กีฬาไทยเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เจริญพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ซึ่งถว้ยพระราชทานฯ วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๕๐ ณ พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และโรงเรียนวัดดอนเจดีย์ เชิญโรงเรียนเข้าร่วมเป็นเจ้าภาพถึง ๑๔ โรงเรียน โดยการประสานทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต ๒</p>	<ul style="list-style-type: none"> กิจกรรมทางสังคม <ul style="list-style-type: none"> - การจัดงานมทกรรมภูมิปัญญา กีฬาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ โดยความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ - การหมุนเวียนกันครองถ้วยรางวัล จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กิจกรรมนักเรียน <ul style="list-style-type: none"> - การแข่งขันกีฬาไทย แบบคณะโรงเรียน

ระบุดุลค่าของเครื่องมือต่อการสร้างความสามัคคี และการพัฒนา หน่วยการเรียนรู้บูรณาการ

๑. เกิดการร่วมจัดงานมหกรรมกีฬาภูมิปัญญาไทย เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช จากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและนอกพื้นที่ โดยมีโรงเรียนวิถีพุทธในสังกัดของสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต ๒ ร่วมเป็นเจ้าภาพถึง ๑๔ โรงเรียน^๑ ซึ่งเป็นความร่วมมือร่วมใจที่เกิดขึ้นจากระดับผู้ปฏิบัติงานคิดทำด้วยตนเอง โดยมีแผนที่จะขยายผลในปีต่อไป

๒. เป็นงานที่ไม่ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ส่วนใหญ่มาจากการ ร่วมแรงร่วมใจของทุกๆ ฝ่าย เช่น ข้าวห่อที่ทุกคนช่วยกันทำ เตรียมมา สำหรับตนเอง รวมทั้งพอเผื่อแผ่เพื่อนๆ อีก ๒-๓ คน สำหรับ รับประทานร่วมกันเป็นอาหารกลางวันในวันงานพิธี การทำงานรูปแบบ ดังกล่าวเป็นต้นแบบของการสร้างความภาคภูมิใจและการคิดพึ่งพา ตนเองไม่หวังงบประมาณ

๓. ต่อเติมศรัทธาในภูมิปัญญากีฬาไทยว่าประกอบด้วยสุนทรียธรรม มงคลธรรม และวัฒนธรรมดังตัวอย่างการไหว้ครูที่เรียกว่าขึ้นพรหม ๔ หน้า นั่นต้องหมุนไปกราบทั้ง ๔ ทิศ คือ คุณธรรมพรหมวิหาร ๔ และการระลึกถึงพ่อแม่ ครู อาจารย์ การกราบ คือ กราบพระแม่ธรณีกอบ เข้าสู่ดวงใจ เทิดไว้แด่องค์ราชันย์ การย่างสามขุมมีนัยของการสำรวจ พื้นที่ก่อนทำการต่อสู้ เพราะต้องทำการสังเกตอย่างลึกซึ้ง ฯลฯ องค์ความรู้

^๑ รายชื่อโรงเรียนทั้ง ๑๔ โรงเรียน คือ ๑. โรงเรียนวัดศาลาวันาราม ๒. โรงเรียนวัดอินทาราม ๓. โรงเรียนวัดเบญพาด ๔. โรงเรียนวัดบ้านน้อย ๕. โรงเรียนบ้านหลุมหิน ๖. โรงเรียน วัดทุ่งสมอ ๗. โรงเรียนบ้านบ่อหว้า ๘. โรงเรียนบ้านสระลุมพุก ๙. โรงเรียนเกียรติวัธน์ เวดิน ๒ ๑๐. โรงเรียนพนมทวนชนูปถัมภ์ ๑๑. โรงเรียนอนุบาลพนมทวน (วัดรางหวาย) ๑๒. โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พนมทวน ๑๓. โรงเรียนบ้านหนองขุย ๑๔. โรงเรียนวัดห้วยสะพาน

บรรยากาศงานอบรมและมหรหกรรมกีฬาภูมิปัญญาไทย

เช่นนี้ เมื่อนำเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ทำให้นักเรียนเข้าถึงคุณค่าแท้ของการเล่นกีฬา เช่น การวิ่งวัวคน ที่ต้องวิ่งจับมือกันไว้ทั้งทีม คนนำหน้า ชิงธงที่หลักได้ก่อนเป็นผู้ชนะ หรือการแข่งขันพิเศษที่ต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกระโดดพร้อมกันเป็นจังหวะเดียวกันกับคนที่ตั้งปรมอยู่ด้านหน้า หรือการกระโดดเชือกพร้อมกันทั้งทีม แล้วยับครั้งที่กระโดดได้ติดต่อกันโดยไม่เสีย และอื่นๆ ในทำนองเดียวกันนี้ที่เน้นความพร้อมเพรียงสามัคคีเป็นหลัก ซึ่งทำให้ครูเกิดแรงบันดาลใจนำกีฬาไทยบูรณาการเข้ากับการสอนคุณธรรมจริยธรรม

บทสรุป

เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในกรณีศึกษาภาคกลาง เป็นกระบวนการที่ตั้งต้นการพัฒนาจากกรอบปัจจัยภายนอก อาศัยหน่วยงาน บุคลากร และเครื่องมือเครื่องมือจำนวนมากช่วยปลูกพลังความสามัคคีให้ครูลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนรู้ แม้คุณครูที่เข้าร่วมงานล้วนมีศรัทธาต่อการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้บูรณาการซึ่งปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน แต่ทุกท่านก็ต้องการตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอพนมทวน ยังต้องการการให้คำแนะนำ ช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด ในฐานะพี่เลี้ยง (Coaching) จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานต้นสังกัดควรจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่คณะครูในพื้นที่วิจัยทั้งสองเป็นลำดับต่อไป เพื่อช่วยครูให้มีเครื่องมือในการจัดการความรู้ จัดการความดี มีวิธีคิดวิเคราะห์-สังเคราะห์และเชื่อมโยงถึงระบบคุณค่าจนสามารถออกแบบแผนบูรณาการได้ด้วยตนเอง และสามารถใช้แผนบูรณาการสำหรับการเรียนการสอน เป็นเครื่องมือสานสัมพันธ์ บ ว ร ได้อีกทางหนึ่ง

๒.๔ กรณีศึกษาภาคใต้

กลุ่มโรงเรียนเบญจมมิตร จังหวัดสงขลา

- ศูนย์พุทธศาสนา : ศูนย์ ๙๐ สมเด็จพระศรีนครินทร์ (นาทวี)
โรงเรียน : ๑) โรงเรียนศรีนครินทร์วิทยานุเคราะห์(นาทวี)
: ๒) โรงเรียนสุทธิรักษ์ (จะนะ)
๓) โรงเรียนวรพัฒน์ (หาดใหญ่)
๔) โรงเรียนศิริพงศ์วิทยา (อำเภอเมือง)
๕) โรงเรียนหวังดี (อำเภอเมือง)

ต้นทุนพื้นที่

กลุ่มโรงเรียนเบญจมมิตร จังหวัดสงขลา ประกอบด้วยโรงเรียนเอกชนระดับอนุบาลและประถมจำนวน ๕ โรงเรียน แม้ไม่ได้ประกาศตัวชัดเจนว่าเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ กระนั้นก็มีการปฏิบัติศาสนกิจในวันพระและวันสำคัญทางศาสนาอย่างแข็งขัน เช่นโรงเรียนวิถีพุทธทั่วไป ครูและนักเรียนมีทั้งที่เป็นชาวพุทธ ชาวคริสต์ และชาวมุสลิม โดยเฉพาะโรงเรียนสุทธิรักษ์ ศรีนครินทร์ฯ และวรพัฒน์ มีจำนวนชาวมุสลิมอยู่ถึงร้อยละ ๒๐-๓๐

กลุ่มโรงเรียนเบญจมมิตรแสวงหาแนวทางพัฒนาครู / นักเรียน พัฒนาวิชาการและการจัดการเรียนการสอนร่วมกันทั้ง ๕ โรงเรียน ร่วมกันเป็นบางโรงในบางกิจกรรมบ้าง ทำร่วมกันมาเป็นเวลานานกว่า ๔ ปี คณะครูและผู้บริหารผ่านการอบรมในโครงการต่างๆ มากมาย นอกจากนั้นแต่ละโรงเรียนยังอาศัยนวัตกรรมการศึกษาแตกต่างกันไปตามความสนใจ เช่น ศิริพงศ์วิทยาเข้าร่วมโครงการเรียนรู้ตามหลักการทำงานของสมอง (Brain-based Learning) วรพัฒน์ร่วมโครงการ GLOBE ทำกิจกรรมยุวมอดิน

และหวังดีซึ่งถือวิถีพุทธเป็นนวัตกรรมการนำ ได้รับการจัดอันดับเป็น ๑ ใน ๕ โรงเรียนส่งเสริมคุณธรรมของเขตภาคใต้ โรงเรียนศรีนครินทร์ฯ และ สุทธิรักษ์จัดการศึกษาระดับปฐมวัยตามแนวมอนเตสเซอร์รี่ เป็นต้น

การเลือกพื้นที่วิจัยในภาคใต้มีความแตกต่างจากภาคอื่นๆ เนื่องจากการเลือกพื้นที่ในส่วนที่เป็นสถาบันโรงเรียน ซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างคุณภาพภายใน โดยเฉพาะที่เป็นบุคลากร “ครู” อย่างชัดเจน ทีมวิจัยเลือกกลุ่มโรงเรียนเบญจมิตรและศูนย์สมเด็จพระศรีนครินทร์ ๙๐ เป็นพื้นที่ร่วมวิจัยด้วยสาเหตุที่ว่า

- ผู้นำหรือผู้บริหารโรงเรียน ทั้งห้าเป็นผู้มีคุณธรรม รู้สามัคคี ขยันขันแข็ง เสียสละ และมีวิสัยทัศน์ชัดเจนในการพัฒนาการเรียนการสอนของโรงเรียนให้อยู่ในวิถีธรรม^๑ ตามบริบทของแต่ละโรงเรียน ผู้บริหารพยายามส่งเสริมให้นักเรียน ครู ผู้ปกครองเกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างศาสนา
- การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ระหว่างโรงเรียนทั้ง ๕ เป็นไปฉันทินิยม
- การบริหารในรูปของโรงเรียนเอกชน ทำให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจได้อย่างอิสระ โรงเรียนทั้ง ๕ มีความรวดเร็วและยืดหยุ่นทั้งในด้านการวางแผน งบประมาณ รวมทั้งการจัดสรรเวลา ปัจจัยเหล่านี้จะเป็นพลังเกื้อหนุนโรงเรียนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ และสร้างสานความสัมพันธ์ บ ว ร ได้อย่างเป็นรูปธรรม

^๑เนื่องจากบริบทของพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวในเรื่องศาสนา โรงเรียนในพื้นที่ภาคใต้จึงใช้คำว่า “วิถีธรรม” หรือ “วิถีธรรม วิถีพุทธ” แทนคำว่าวิถีพุทธ แต่ที่ในทางปฏิบัติแล้วโรงเรียนวิถีธรรมมีการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา และใช้หลักพุทธศาสนาในการเรียนการสอน ในลักษณะเดียวกันกับโรงเรียนวิถีพุทธในภาคอื่นๆ ของประเทศ

- กลุ่มโรงเรียนทั้ง ๕ มีโจทย์ร่วมกันชัดเจน
- ศูนย์ ๙๐ สมเด็จพระศรีนครินทร์ อยู่ภายใต้การดูแลของ พระปลัดสุพรรณ สุวณฺโณ ซึ่งเป็นพระภิกษุที่อุทิศตนให้กับงาน ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน พร้อมทั้งจะพัฒนา ศูนย์ให้เป็นที่เรียนรู้สำหรับครอบครัวจากชุมชนทั้งใกล้และไกล ไม่จำกัดศาสนา โดยมีผู้บริหารของโรงเรียนศรีนครินทร์ฯ ซึ่งอยู่ บริเวณใกล้กันให้ความสนับสนุน

โจทย์และเงื่อนไขของพื้นที่

โจทย์ร่วมของผู้บริหารกลุ่มเบญจมิตร คือ การหาคำตอบต่อคำถามที่ว่า

๑. สาระสำคัญของความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธอยู่ที่ไหน หลักในการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ มาจากการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ คิดอย่างลึกซึ้งและใช้กระบวนการทำงานแบบทีมใช่หรือไม่

๒. หลักการและแนวทางจัดการเรียนการสอนด้วยวิถีการเรียนรู้ อย่างเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกันทั้งในและนอกห้องเรียน จนนำพาผู้เรียนเข้าถึงคุณค่า คุณธรรม เกิดการเปลี่ยนสำนึกและพฤติกรรมในตัวผู้เรียน มีรูปธรรมอย่างไร

๓. หากการเรียนรู้มีจุดหมายปลายทางให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี มีสุข สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนความแตกต่างหลากหลายนั้น อาศัยคุณเป็นปัจจัยสำคัญ การที่จะฝึกครูให้มีหลักวิธีคิดเข้าถึงคุณค่าของเรื่อง ที่สอนด้วยตนเอง มีวิธีการเรียนรู้ที่บูรณาการคุณธรรมเข้ากับวิชาการและเป็นผู้ร่วมสร้างวัฒนธรรมชุมชนซึ่งขยายการเรียนรู้จากโรงเรียนไปสู่บ้าน มีกระบวนการอย่างไร

การสร้างกระบวนการและการจัดการพื้นที่ปฏิบัติการภาคใต้

แนวคิดตามโจทย์/ เงื่อนไขของพื้นที่	เครื่องมือในการวิจัย/ การสร้างกระบวนการ และการจัดการ	ประเภทของกิจกรรม/กิจกรรมย่อย
<p>การพัฒนาครูให้เป็นกัลยาณมิตรของนักเรียนบนวิถีการทำงานที่มีหลักและวิธีคิดเข้าถึงคุณค่าของงานที่ทำและมีวิธีการเรียนรู้ที่บูรณาการคุณธรรมเข้ากับสาระวิชาด้วยตัวเอง</p>	<p>ระยะ ๑) คณะวิจัยร่วมสร้างสัมพันธ์และเก็บข้อมูลเบื้องต้น เริ่มเปิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนศรีนครินทรวิถยานุเคราะห์กับศูนย์ (ปฏิบัติธรรม) ๙๐ สมเด็จพระศรีนครินทร์จนสามารถร่วมกันจัดค่ายพุทธบุตรได้อีกครั้งหนึ่ง</p>	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมทางวัฒนธรรม กิจกรรมทางสังคม - การรวบรวมปัจจัยทอดผ้าป่าทุนการศึกษา - การร่วมปรับปรุงสถานที่ศูนย์ ๙๐ - ร่วมกิจกรรมธรรมะสัญจร • กิจกรรมครูและนักเรียน - การแยกขยะ ณ โรงเรียนศรีนครินทร์ฯ - ค่ายพุทธบุตร ณ ศูนย์ ๙๐
	<p>โครงการพัฒนาผู้บริหารและครูกลุ่มโรงเรียนเบญจมิตร จังหวัดสงขลา ครั้งที่ ๑ การอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ผู้บริหารและครูหัวหน้าระดับ จำนวน ๕๐ คน หลักสูตร “การจัดการความรู้” วันเสาร์ที่ ๙ - วันจันทร์ที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ณ สวนพฤกษศาสตร์ในวรรณคดี ตำบลฉลุง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา</p>	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมพัฒนาบุคลากร - การจัดกิจกรรมหน้าเสาธง - การดูแลสุขภาพกายใจตนเองด้วยภูมิปัญญากีฬาและการนวดแผนไทย - การตรวจสอบเครื่องมือการเรียนรู้ - การคิดอย่างเป็นระบบและการคิดอย่างเร้ากุลศล (โยนิโสมนสิการ) - การจัดการความรู้

แนวคิดตามโจทย์/ เงื่อนไขของพื้นที่	เครื่องมือในการวิจัย/ การสร้างกระบวนการ และการจัดการ	ประเภทของกิจกรรม/กิจกรรมย่อย
	ครั้งที่ ๒ การอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ ผู้จัดการและครูใหญ่ จำนวน ๙ คน เพื่อเตรียม “การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้อัตนวิธาน วิถีพุทธ” วันที่ ๑๔-๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๐ ณ โรงเรียน รุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมพัฒนาบุคลากร <ul style="list-style-type: none"> - การศึกษาดูงานการจัดการเรียน การสอนด้วยหลักสูตรบูรณาการ - การออกแบบหน่วยการเรียนรู้การสอน แบบบูรณาการ
	ครั้งที่ ๓ การอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ กลุ่มครูทั้งหมด จำนวน ๑๐๐ คน จาก โรงเรียนทั้ง ๕ แห่ง ด้วยหลักสูตร “การ ทำแผนการสอนแบบบูรณาการ หน้า เดียว” วันที่ ๑๖ - ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ณ โรงเรียน หวังดี อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	<ul style="list-style-type: none"> • กิจกรรมพัฒนาบุคลากร <ul style="list-style-type: none"> - การแก้ไขสถานการณ์อย่างเร่งด่วน - การฝึกคิดอย่างเชื่อมโยงสู่คุณค่าแท้ - การฝึกออกแบบแผนบูรณาการหน้าเดียว - การจัดการความรู้

กิจกรรมแยกขยะที่โรงเรียนศรีนครินทรวิถียานุเคราะห์ จ.สงขลา

ระบุคุณค่าของเครื่องมือต่อการพัฒนาคุณภาพภายในของบุคลากร“ครู”

๑. แนวทางการอบรมครูที่เน้นกระบวนการเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีชุดการฝึกทักษะย้อนมองตน การฟังอย่างลึกซึ้ง วิธีคิดแยกคายที่เชื่อมโยงสาระวิชาถึงคุณค่าคุณธรรม การจัดการความรู้ การจัดการความดีและการทำแผนบูรณาการ เป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างความภูมิใจในตนเอง สร้างการยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ช่วยเพิ่มทักษะการใช้ภาษาทำให้สามารถระบุนึกคิดและมีคำบอกกล่าวมากขึ้น พร้อมทั้งช่วยพัฒนาเครื่องมือการเรียนรู้ของตนเอง ทำให้ครูเกิดแรงบันดาลใจต้องการปรับการเรียนการสอน สร้างบรรยากาศให้เป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์มากยิ่งขึ้น

๒. ลักษณะการอบรมตามแนววิถีพุทธ คือการพัฒนาวิธีคิดปรับเปลี่ยนทัศนคติให้ครูพึงสติปัญญาของตนเอง มีความกล้าหาญที่จะออกจากกรอบความเคยชินโดยให้หลักการปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ นำมาออกแบบการเรียนการสอน หรือการทำงานที่พาไปถึงคุณค่าคุณธรรม ซึ่งเป็นสาระสำคัญของการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ

บทสรุป

กลุ่มโรงเรียนเบญจมิตร สงขลา แม้มีวัตรปฏิบัติสำหรับครูและนักเรียนตามแนวทางของการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ด้วยการไหว้พระ สวดมนต์ นั่งสมาธิ เป็นประจำทุกวัน มีการตักบาตร บางโรงเรียนงูขาว ทิวปิ่นโตเข้าวัด รับศีล ฟังธรรมในวันอุโบสถ พาครูไปศึกษาและปฏิบัติตามวัดและศูนย์ปฏิบัติในวาระโอกาสอันควร มีแนวทางสร้างสานสัมพันธ์กับบ้าน ซึ่งผู้ปกครองให้ความร่วมมือและมีส่วนช่วยเหลือในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างดีแล้วก็ตาม กลับได้ตั้งข้อสังเกตว่า เรายังไม่น่า

เพียงพอสำหรับความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ จึงมุ่งแสวงหาวิธีการเรียนรู้ที่สร้างทักษะบูรณาการความรู้คู่คุณธรรม โดยใช้วิธีการแห่งศรัทธา อาศัยคำแนะนำของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร และวิธีการแห่งปัญญา คือ การฝึกใช้ความคิดถูกวิธี มีระเบียบเป็นปฐมบทร่วมกันวางแผนศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามนัยพุทธธรรม ที่มีรูปแบบการพัฒนาให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ผ่านกิจกรรมฝึกอบรมที่เป็นการพัฒนาทุกองค์ประกอบของความเป็นคนทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ศาสตราจารย์กิตติคุณ สุมน อมรวิวัฒน์ ได้ให้คำอธิบายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคุณธรรมกับวัฒนธรรม และความจำเป็นที่จะต้องสอนแบบบูรณาการหากหวังผลให้เกิด “คนดี” ในหนังสือ “หลักสูตรบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม” หน้า ๗๒ ไว้ว่า

“คุณธรรม เป็นอีกมิติหนึ่งของศีลธรรม กล่าวคือ เป็นคุณงามความดีที่เน้น “ศีล” ของศาสนาเป็นพื้นฐาน มีความเชื่อมโยงผสมกลมกลืนกับคุณลักษณะ คุณค่า และคุณประโยชน์ รวมเป็นคุณค่าทางจริยธรรม (moral value) ซึ่งกำกับอยู่ในวิถีชีวิตของคนทุกอาชีพ ทุกกลุ่มชน

เนื่องด้วยคุณธรรมมีนัยยะแห่งวัฒนธรรมด้วย การที่บุคคลใดจะอ้างว่าตนเป็นคนดีมีคุณธรรมนั้น จึงมิใช่เป็นเพียงผู้เคร่งศาสนา หากแต่ต้องพร้อมด้วยความประพฤติ กิริยามารยาทที่เหมาะสม และได้รับการฝึกหัดขัดเกลาตามวัฒนธรรมและค่านิยมของกลุ่มชน ตลอดจนวิชาชีพนั้นๆ จากเหตุผลข้อนี้จึงสนับสนุน

ทัศนะที่ว่า การปลูกฝังคุณธรรมจึงมิใช่การจัดเนื้อหาสาระและ การเรียนการสอนวิชาศีลธรรมเท่านั้น แต่ต้องเป็นองค์รวมใน ทุกกระบวนการเรียนการสอน สอดแทรกอยู่ในทุกวิชา ทุก บรรยากาศ

การศึกษาที่มุ่งสอนให้คนเป็น “คนดี” จึงต้องมีลักษณะบูรณาการ ทั้งด้านปัญญาธรรม วัฒนธรรม และศีลธรรม”

การสร้างหน่วยการเรียนรู้บูรณาการความรู้คู่คุณธรรม จึงเป็นสาระ สำคัญของการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ ครูจะเกิดแรงบันดาลใจ ในการสร้างและใช้หน่วยการเรียนรู้บูรณาการ หากได้รับประสบการณ์ตรง จากการอบรมที่ทำให้ครูเข้าใจภาวะการเรียนรู้อย่างมีความสุข และรู้จัก เครื่องมือการเรียนรู้ของตนเองครบทั้งกายและใจ

กระบวนการวิจัยสร้างประสบการณ์ให้ครูได้ประจักษ์ว่า คุณธรรม ปลูกฝังกันไม่ได้ด้วยเพียงการบอกกล่าวแต่จะเกิดผลได้เมื่อเรียนรู้ไป ในชีวิตจริง และเรียนรู้กับชุมชน หน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการตามแนว วิถีพุทธจึงไม่ใช่หน่วยการเรียนรู้ที่นำเอาวิชาต่างๆ มาผูกรวมกันเท่านั้น แต่เป็นหน่วยบูรณาการลงสู่ชีวิต อาศัยแผนบูรณาการเป็นแนวทางในการ ออกแบบการเรียนรู้จนผู้เรียนเข้าถึงคุณค่าและเกิดคุณธรรม มีพลังใน การสร้างสรรค์งานให้เป็นแนวทางแห่งการเรียนรู้ สะท้อนให้เห็นได้จาก การที่กลุ่มเบญจมิตรร่วมกันเป็นผู้ประสานให้เกิดทีมเจ้าภาพตระเตรียม งานมทกรรมภูมิปัญญากีฬาไทยเฉลิมพระเกียรติของภาคใต้ เป็นการต่อยอด และเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนต่างๆ ในจังหวัดสงขลา โดยที่

คณะวิจัยได้นำผู้เชี่ยวชาญ คือ อาจารย์วิชิต ชีวีชญ ไปฝึกสอนให้กับ คณะครูโรงเรียนต่างๆ ให้คณะครูนำไปฝึกนักเรียนของตนต่อไป เพื่อสร้าง ความรู้ความเข้าใจในหลักและวิธีการออกกำลังกายตามภูมิปัญญาของ ไทยให้นำไปใช้ได้ในชีวิตชีวิต และร่วมสร้างความรัก ความสามานสามัคคี ขึ้นในท้องถิ่นท่ามกลางความอ่อนไหวของสถานการณ์ที่ต้องระมัดระวัง ความแตกต่างทางศาสนา งานนี้ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลจังหวัด สงขลา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และ สถาบันอาศรมศิลป์

ผลสืบเนื่องจากการวิจัยเขตพื้นที่อำเภอนาทวี โรงเรียนศรีนครินทร์ วิทยานุเคราะห์เกื้อหนุนศูนย์ ๙๐ สมเด็จพระศรีนครินทร์และพระสงฆ์ ในพื้นที่ ให้เป็นแหล่งอบรมคุณธรรมจริยธรรม และเป็นหลักใจที่เข้มแข็ง แก่ครอบครัวและชุมชนโดยรอบ เชื่อมโยงชุมชนเข้าร่วมปรับปรุง ซ่อมแซม สถานที่ ไว้สำหรับใช้ร่วมกันทำกิจกรรมที่ศูนย์เป็นประจำสม่ำเสมอ ทุกเดือนโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะฟื้นฟูให้ศูนย์ ๙๐ ฯ เป็นสถานที่ประกอบ กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับครอบครัวทั้งที่เป็นชาวมุสลิม ชาวคริสต์ และ ชาวพุทธ จากชุมชนใกล้เคียง

เป็นที่น่าสังเกตว่าในบทสรุปถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ของคุณครูผู้เข้ารับการ อบรมสะท้อนถึงภาวะที่ครูเริ่มเห็นความเชื่อมโยงในการกลับไปศึกษาหา ความรู้จากชุมชน และเห็นความสำคัญที่ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในแผน การจัดกิจกรรมและประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกัน เพราะประจักษ์ว่าการเรียนรู้ ที่แท้จริงนั้นไม่จำกัดอยู่เฉพาะแต่ในห้องเรียนเท่านั้น โดยเฉพาะการเรียนรู้ ที่ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า เห็นความหมายและเกิดคุณธรรม การสร้างสาน ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ชุมชน และวัดจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

เสียงสะท้อนจากผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนเบญจมมิตร

“บรรยากาศการทำงานมีการรับรู้ทุกข์สุขของเพื่อนร่วมงาน กำลังคิดสร้างเครื่องมือประเมินตนเองโดยใช้กระบวนการกลุ่ม ตัวอย่างรูปธรรมที่เกิดขึ้นในกิจกรรมวันขึ้นปีใหม่ของโรงเรียน กิจกรรมแรก ทุกปีที่ผ่านมา มีการจับสลากแลกเปลี่ยนของขวัญ สำหรับปีนี้ครูได้ดัดแปลงรูปแบบกิจกรรมให้มีเงื่อนไขช่วยสร้างความรู้จักกันและกันให้ลึกซึ้งขึ้น คือเมื่อจับสลากได้ชื่อเพื่อนครูคนใดคนหนึ่ง โดยไม่ให้รู้ตัว ผู้จับชื่อได้ ต้องเข้าไปทำความรู้จักเจ้าของชื่อที่กำลังมีความยากลำบากหรือทุกข์ใจอย่างใดแล้วจึงค่อยจัดหาสิ่งของหรือคำอวยพรไปให้ตรงเรื่องราว กิจกรรมที่สองมีการเพิ่มเติมส่วนที่ครูกระทำการขอมาจากกันและกัน นอกเหนือจากที่เคยทำเฉพาะต่อผู้อาวุโส เช่นที่ผ่านมา”

อาจารย์ธนิษฐ์ ปุณณัน

แผนบูรณาการหน้าเดียว (One Page) นำไปใช้ได้กับทุกเรื่อง ช่วยคนให้รู้เป้าหมาย ว่าได้คุณค่าอะไรด้วยตนเอง เรารู้งานสำเร็จหรือไม่ ตรงขั้นกลิ่น ทำแบบนี้ว่าง่าย ตรงได้ทำเป็นเรื่องๆ การอบรมครั้งก่อนเหมือนไปเล่น แต่ได้ลึก ทุกคนพึงพอใจ ขยายลงสู่โรงเรียนหยั่งรากลึก ตั้งแต่กิจกรรมหน้าเสาธง จนถึงกิจกรรมหาคุณค่า เด็กกินข้าวหกน้อยลง จากเคยเป็น ๓ ปีบ เหลือไม่ถึงปีบ กิจกรรมที่ทำ ครูลดทิวามานะลงได้มาก

อาจารย์ขอบ บุญช่วย

“ตั้งใจที่เราตื่นขึ้น ถึงเวลาที่ครูต้องพา “คุณธรรม” เข้าสู่วิถีชีวิตเด็ก ถึงเวลาแล้วที่โรงเรียนต้องลุกขึ้นเป็นตัวของตัวเอง โรงเรียนควรคิดนอกกรอบบ้าง เพราะคิดนอกกรอบไม่ได้ จึงจนความคิด เราหานวัตกรรมต่างๆ มาพัฒนาโรงเรียน วิถีพุทธก็เป็นแนวหนึ่ง บุคลากรเป็นเรื่องน่าหนักใจ ตรงที่ติดกรอบ ไม่กล้าเปลี่ยนพฤติกรรม ปัญหาของโรงเรียน คือ หนึ่ง ผู้บริหารไม่มีหลักการชัดเจน สอง ครูเป็นตัวกลางจะนำนโยบายลงสู่ภาคปฏิบัติให้ได้ผลอย่างไร และสาม กรรมการโรงเรียน ผู้ปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันสร้างวิถีการเรียนรู้อยู่ในโรงเรียนแม้ต่างศาสนา จะทำความเข้าใจกันได้โดยไม่มีข้อขัดแย้งอย่างไร

ความประสงค์ของกลุ่มเบญจมิตร คือ แสวงหาวิธีการ หรือ กระบวนการที่นำคุณธรรมลงสู่ครูทำให้การสอนวิชาและคุณธรรมเป็นเรื่องเดียวกัน ครูสามารถสร้างแผนการสอน ระบุคุณค่าในเรื่องที่สอน และนำลงปฏิบัติได้จริง”

อาจารย์บุญเจือ ทองประหวั่น

เด็ก ๆ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์สวดมนต์ในโบสถ์ก่อนเข้าเรียนที่วัดสุทัศนเทพวราราม

ข้อค้นพบจากงานวิจัย

๓.๑ ฐานการเรียนรู้สู่ปัญญา: ความสัมพันธ์บ้าน วัด โรงเรียน

จากกรณีศึกษาใน ๔ ภาคพบว่าฐานการเรียนรู้ที่เข้มแข็งไม่อาจเกิดขึ้นเฉพาะที่บ้าน หรือ วัด หรือโรงเรียนส่วนใดส่วนเดียว เมื่อสถาบันหลักทางการศึกษาทั้งสาม อันได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน หลอมรวมร่วมมือกันอย่างเป็นเอกภาพ อาศัยปัจจัยสำคัญอีก ๒ ประการ ได้แก่ ส่วนที่เป็นเครื่องมือช่วยสานสัมพันธ์สถาบันทั้งสามให้อยู่ในวิถีการเรียนรู้ และส่วนที่เป็นกระบวนการฝึกฝนตามระบบไตรสิกขา คือ พุทธกิจกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา อย่างเป็นองค์รวมไม่แยกขาดจากกัน สามารถนำพาเด็กและเยาวชนให้รู้จักตัวเอง รู้จักจนถึงรักและภูมิใจในท้องถิ่น ไม่แปลกแยกไปจากวัฒนธรรมของตน ที่สำคัญมีการรับรู้ความเป็นไปของชุมชนที่ตนอาศัย และมีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาให้พ้นปัญหา ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในกรณีศึกษาของภาคเหนือ และตะวันออกเฉียงเหนือ

ข้อที่ควรพิจารณา คือ โรงเรียนวิถีพุทธพึงตระหนักในบทบาทหน้าที่สร้างสานเครือข่าย บ ว ร ให้เข้มแข็ง มิฉะนั้นการพัฒนานักเรียน

ของโรงเรียนจะเป็นไปในลักษณะจำหน่ายเด็กและเยาวชนออกพ้น จากวิถีมุขมขนไปตามยถากรรมเท่านั้น

๓.๑.๑ ก้าวต่อไปข้างหน้า : สานเครือข่ายส่งเสริมปัญญา “บ ว ร”

ภารกิจที่สำคัญในก้าวต่อไปของโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนพุทธศาสนา วันอาทิตย์ ศูนย์ธรรมศึกษาหรือโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ คือการพัฒนา ความสัมพันธ์เชื่อมโยงสถาบันแห่งการเรียนรู้ ๓ สถาบันหลัก คือ “บ ว ร” (บ้าน/ชุมชน วัด โรงเรียน) ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่พัฒนา พฤติกรรม จิตใจและสติปัญญาอย่างเป็นองค์รวม ที่ร่วมผนึกกำลังกัน เป็นเครือข่ายที่อบรมเลี้ยงดูให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชน เสมือนเป็น ลูกหลานของทุกคนทุกฝ่าย ไม่แยกกันทำหน้าที่เพียงลำพัง

การต่อยอดการเรียนรู้วิถีพุทธให้เติบโตไปสู่การเรียนรู้เพื่อพัฒนา ปัญญาอย่างแท้จริง สามารถกระทำได้โดยการขยายการเรียนการสอน จากโรงเรียนให้เชื่อมโยงไปสู่แหล่งเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่นซึ่งรวมถึงวัดด้วยการ ออกแบบ และจัดกระบวนการเรียนรู้นอกห้องเรียนให้เกิดขึ้นโดย บูรณาการคุณธรรม จริยธรรมเข้ากับสาระวิชาต่างๆ อาศัยต้นทุนตามที่ ท้องถิ่นมีอยู่ไม่ว่าจะเป็นด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ พุทธศิลป์ ดนตรี งานช่าง เพลงพื้นบ้าน สถาปัตยกรรม วิถีการกินอยู่อย่างพอเพียง ฯลฯ เป็นหน่วยการเรียนรู้ใน รูปแบบของการเรียนผ่านการลงมือทำ (Active Learning)

พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบยังปรากฏอยู่ในชุมชนต่างๆ วัดจึง ไม่ใช่เป็นเพียงศาสนสถาน ที่ปฏิบัติพิธีกรรมเท่านั้น หากยังเป็นศูนย์รวม ของกิจกรรมชุมชนที่มีชาวบ้านมาพบปะ ช่วยงานกัน ท่านล้วนมีเมตตา

เป็นที่พึงทั้งทางใจและทางความคิดให้กับฆราวาส พระสงฆ์หลายรูป ทำงานใกล้ชิดกับชุมชนและโรงเรียน ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต แบบทำให้ดู อยู่ให้เห็น ส่งผลให้ชุมชนได้ใกล้ชิดกับพุทธธรรม จึงเกิด สันติและอยู่ในวิถีแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

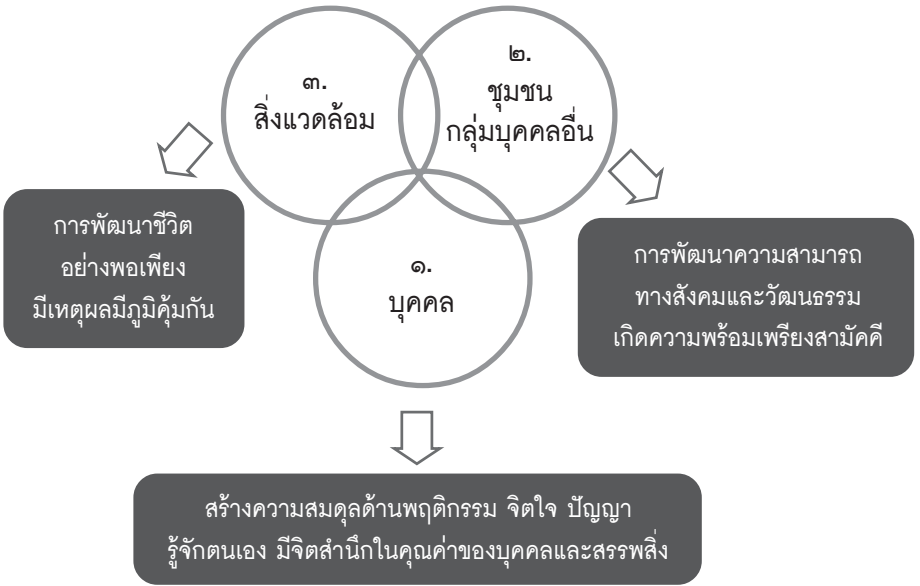
การที่โรงเรียนพานักเรียนออกไปเรียนรู้ตามต้นทุนต่างๆ ที่มีอยู่ใน ชุมชนจึงเกิดความใกล้ชิด การเชื่อมประสาน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างสถาบันทั้ง ๓ อย่างเป็นอัตโนมัติ นักเรียนได้สัมผัสความเป็นจริง สภาพจริง บุคคลจริง จะเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย และตระหนัก ถึงคุณค่าหรือโทษภัยของสิ่งต่างๆ รอบตัว เมื่อตระหนักด้านคุณค่าก็จะมีส่วนร่วมส่งเสริม สืบสานและน้อมนำมาปฏิบัติกับตนเอง ถ้าตระหนัก ถึงโทษภัยก็จะไม่ดูตาย คิดหาวิธีปรับแก้ไขให้ดีขึ้น ในด้านของชุมชนซึ่ง เป็นผู้สนับสนุนร่วมคิดร่วมทำ จะเกิดกระบวนการทบทวนและถ่ายทอด ความรู้ จึงเกิดความมั่นใจในคุณค่าและสถานภาพของชุมชนมากขึ้นเป็น ลำดับ

การสร้างสรรค้ให้เกิดความเชื่อมโยง และสัมพันธ์กันระหว่างสถาบัน บ้าน วัด และโรงเรียน ในลักษณะนี้ เป็นเงื่อนไขให้ทั้ง ๓ ฝ่าย ได้ร่วมกันทำหน้าที่และผนึกกำลังกันเป็นเครือข่ายที่จะอบรมเลี้ยงดู และให้การ ศึกษาแก่เด็กและเยาวชน เสมือนเป็นลูกหลานของทุกคนทุกฝ่ายไม่แยก กันทำหน้าที่เพียงลำพัง เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเป็นพลวัตร มีการ หนุนเสริมกันได้อย่างพอเหมาะพอดี

สมาชิกของทั้ง ๓ สถาบันจึงอยู่ในกระบวนการศึกษาตลอดเวลา เป็นการศึกษาค้นหาสมดุขของความสัมพันธ์ โดยเริ่มต้นที่ตนเองปรับให้เข้า สู่ภาวะสมดุขกับบุคคลอื่นขยายไปถึงกลุ่มบุคคล และสิ่งแวดล้อม อัน

เป็นครรลองของการเรียนรู้สู่ปัญญา ดังปรากฏในแผนภาพต่อไปนี้

สรุปแนวทางการฟื้นฟูสร้างสานสัมพันธ์ บ ว ร จากกรณีศึกษา
ดังตัวอย่างภาคเหนือและ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังต่อไปนี้

๑. ขยายมิติของบ้านไปให้ถึงมิติของชุมชน การที่พี่ ป้า น้ำ อ่า ปู่ ย่า ตา ยาย ของแต่ละบ้านจะได้ช่วยกันดูแลลูกหลานของเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกันเหมือนเช่นลูกหลานของตน หน่วยงานอื่นๆ ได้มาร่วมสนับสนุน เยาวชนลูกหลานจะได้รับการโอบอุ้มเลี้ยงดูอย่างอบอุ่นด้วยความรักและเมตตา

๒. ใช้จุดแข็งของแต่ละสถาบันเป็นฐานในการขยายพลังแห่งการเรียนรู้ และสร้างสรรค์สังคมแห่งกัลยาณมิตรให้เกิดขึ้น

๓. ใช้ “เครื่องมือ” เป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ “เครื่องมือ” หมายถึง ชุดกิจกรรมสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมกิจกรรมการปฏิบัติที่มีความหลากหลายเหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ เช่น การเรียนรู้ผ่านกระบวนการปฏิบัติงานบุญประเพณีในภาคอีสาน และการเรียนรู้ผ่านกระบวนการผลิตสื่อในภาคเหนือ เป็นต้น

สังคมแห่งกัลยาณมิตร บวร นี้จะเป็นปัจจัยต่อกันและกันในการสร้างกระแสของความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ความสามัคคีสมานฉันท์ ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น การฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังจับมือกันร่วมเผชิญปัญหาที่ท้าทายสติปัญญาอยู่ตลอดเวลา กระแสแห่งคุณธรรมนี้เองที่ปลูกจิตสำนึกของผู้คนให้มีพลังต้านทานกระแสบริโภคนิยมและวัตถุนิยมซึ่งกำลังครอบคลุมสังคมไทยอยู่ในขณะนี้

๓.๑.๒ เครื่องมือสานสัมพันธ์ : การจัดการความรู้ การจัดการความดี กิจกรรมที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น เป็นเสมือนเครื่องมือที่ร้อยรัดผู้คนให้เข้ามารวมกันสร้างสรรค์และจรโลงวิถีของสังคมนั้น โดยธรรมชาติ มีทั้งกิจกรรมที่สืบทอดต่อกันมาและกิจกรรมที่เพิ่งสร้างขึ้น เพื่อรองรับสถานการณ์ใหม่/ปัญหาใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น เท่าที่พบจากงานวิจัยแบ่งเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

บรรยากาศงานบุญข้าวประดับดิน ชุมชนสาวะถี จ.ขอนแก่น

การประกวดทำหุ่นหนังประโมทัยของเด็กๆ ชุมชนสาวะถี จ.ขอนแก่น

กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา
กิจกรรมงานบุญประเพณี ๑๒ เดือน
กิจกรรมตามคติความเชื่อของท้องถิ่น
เป็นต้น

กิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น การร่วมมือกันทำเหมืองฝาย
การอนุรักษ์ป่าชุมชน การแก้ ปัญหา
มลพิษทางแม่น้ำลำคลอง หนองบึง
การทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มออมทรัพย์
กลุ่มอาชีพเสริมรายได้ กลุ่มอาสา
สมัครดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์ กลุ่ม
เยาวชนรักษ่าป่า เป็นต้น

กิจกรรมของโรงเรียน การจัดค่ายอบรมธรรมสำหรับครูและ
นักเรียน การสอนและสอบธรรมศึกษา
สำหรับครูและนักเรียน การบรรพชา
สามเณรภาคฤดูร้อน การเรียนรู้
ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น งานหัตถกรรม
การถนอมอาหาร ดนตรีพื้นบ้าน
ศิลปะ การแสดง เช่น การฟ้อน
หมอลำ หนังประโมทัย เป็นต้น

โรงเรียนวิถีพุทธเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน และวัด ในส่วนของกิจกรรม ๒ กลุ่มแรกนั้นมี ๒ รูปแบบ คือ หนึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน และสองการเข้าไปเรียนรู้ตามหลักสูตรของสาระวิชาต่างๆ ซึ่งทางโรงเรียนคาดหวังว่าจะปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และความรู้ให้กับเด็กและเยาวชน เช่นเดียวกับการจัดกิจกรรมเฉพาะขึ้นในโรงเรียน

เมื่อคณะวิจัยได้ลงปฏิบัติการในพื้นที่ ๔ ภาค ได้ร่วมกับพื้นที่ออกแบบ “เครื่องมือ” เพื่อสานสัมพันธ์ บ ว ร ให้แน่นแฟ้นขึ้น เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นนี้เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยสนับสนุนให้สถาบันบ้าน (ชุมชน) หรือวัด หรือโรงเรียน สถาบันใดสถาบันหนึ่งที่มีความเข้มแข็ง เป็นฐานในการเริ่มต้น แต่ก็มีชุดเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้ด้วยบรรยากาศศัลยาณมิตรอีกชุดหนึ่งที่ทางคณะวิจัยได้ออกแบบและนำลงเสริมกระบวนการสร้างสัมพันธ์ในพื้นที่

คุณลักษณะสำคัญของเครื่องมือสานสัมพันธ์ คือ การเป็นกระจกสะท้อนให้ชุมชนได้เห็นภาพของตนได้ชัดขึ้น ผ่านการทำงานร่วมกันในกิจกรรมต่างๆ อาศัยกระบวนการของการจัดการความรู้ และการจัดการความดี พาฝึกการสำรวจทบทวนประสบการณ์ ความรู้ ความดีงามของตนเองในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีการฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง และการสื่อสารในรูปแบบหลากหลายซึ่งเป็นการสื่อสาร ๒ ทาง

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้ได้เห็นข้อดี ข้อด้อย และสามารถต่อยอดความดีให้กันและกันได้ เมื่อเปิดโอกาสให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจกันแก้โจทย์ปัญหาจริงที่ปรากฏในแต่ละพื้นที่อย่างเร้าฤกษ์ด้วยความมีสติสัมปชัญญะ

แนวแห่งความดีที่เป็นฐานในใจแต่ละคนได้เชื่อมต่อหลอมกันเกิดเป็นพลัง
ส่งให้ทุกฝ่ายเกิดกำลังใจ และตระหนักในคุณค่าของตนเอง รวมทั้งสำนึก
ห่วงหาพันพวยการทั้งที่เป็นบุคคล สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติในชุมชน

ตัวอย่างเครื่องมือสานสัมพันธ์ และเครื่องมือการเรียนรู้อย่างสังเขป

๑) การจัดการความรู้

การเรียนรู้เกิดขึ้นทุกวันกับผู้ที่มีระบบในการจัดการความรู้ แม้แต่
เรื่องที่เกิดพลาดไม่เป็นไปตามคาดหวัง เรื่องที่ทำผิดๆ ถูกๆ ก็สามารถ
นำมาเป็นฐานในการคิดใหม่ ทำใหม่ พัฒนา ปรับปรุงเพื่อสร้างเป็นความรู้
ความเข้าใจของตนได้ตลอดเวลา การจัดการความรู้จึงเป็นนิสัยที่ควรสร้าง
ให้เกิดในตน

การจัดการความรู้หรือที่เรียกย่อๆ ว่า KM (Knowledge Management) คือ เครื่องมือเพื่อใช้ในการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย ๓ ประการ
ไปพร้อมๆ กัน ได้แก่ บรรลุเป้าหมายของงาน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน
และบรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

ความรู้ อาจแบ่งใหญ่ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ ๑. ความรู้เด่นชัด
(Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นเอกสาร หรือ
วิชาการอยู่ในตำราคู่มือปฏิบัติงาน ๒. ความรู้ซ่อนเร้น (Tacit Knowledge)
เป็นความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวคน เป็นประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนานเป็น
ภูมิปัญญา โดยความรู้ทั้ง ๒ ประเภทนี้ มีวิธีการจัดการที่แตกต่างกัน
การจัดการ “ความรู้เด่นชัด” จะเน้นไปที่การเข้าถึงแหล่งความรู้ ตรวจสอบ
การตีความ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดความรู้ใหม่ก็นำมาสรุปไว้เพื่อใช้อ้างอิง
หรือให้ผู้อื่นเข้าถึงได้ต่อไป ส่วนการจัดการ “ความรู้ซ่อนเร้น” นั้น จะเน้น

ไปที่การจัดเวทีเพื่อให้มีการแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวผู้ปฏิบัติ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอันนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ที่แต่ละคนสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติได้ต่อไป

กระบวนการจัดการความรู้ที่นำเสนอต่อไปนี้เป็นเพียงขั้นตอนสุดท้ายเท่านั้น ก่อนหน้านั้นผู้เข้าอบรมจะผ่านประสบการณ์การเรียนรู้จากกิจกรรมอื่นๆ มาก่อนแล้ว เช่น การเล่าเรื่อง การบันทึก การแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างหลากหลาย ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นการทบทวนสิ่งที่กลุ่มของผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้ร่วมกันมาทั้งหมด นำมาพิจารณาไตร่ตรอง จัดหมวดหมู่ คัดสรร ข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นสำหรับกลุ่ม เพื่อนำมากำหนดเป็นเป้าหมายร่วมกัน

ตัวอย่างการทำกระบวนการจัดการเรียนรู้

๑. วิทยากรแบ่งกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมกลุ่มละไม่ควรเกิน ๑๒ คน โดยใช้โมเดลหัวปลา พุงปลา หางปลาอย่างง่ายๆ ให้ผู้เข้าร่วมช่วยกันระบุประสบการณ์การเรียนรู้

หัวปลา - เรากิน (เรียนรู้) อะไรเข้าไปบ้าง จัดหมวดหมู่ของเรื่องนั้นๆ ด้วยเทคนิค Mind Mapping

พุงปลา - การย่อยสิ่งที่กินเข้าไป แยกแยะส่วนที่เป็นคุณ เราได้โอชะอะไรจากสิ่งที่ได้กินเข้าไปบ้าง โอชะ คือ คุณค่า ถ้าเราไม่หัดสกัดโอชะเราจะไม่ได้สารอาหารที่ดีๆ มีประโยชน์เพื่อนำไปบำรุงเลี้ยงร่างกาย จิตใจให้เจริญงอกงาม และส่วนที่ไม่เป็นประโยชน์หรือเป็นโทษเพื่อเรียนรู้จากสิ่งนั้นๆ

ทางปลา - เมื่อกินมีแรงแล้วก็พร้อมที่จะสับตัดทางว่ายน้ำต่อไป
เปรียบเสมือนมีหางเสือ ที่จะพาไปในทิศทางที่ถูกต้อง
สมาชิกกลุ่มร่วมระดมสมองว่าเราจะทำอะไรต่อไป
เป็นการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน

๒. สรุป วิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายแห่งการบรรลุผลของ
แต่ละกลุ่ม เพื่อนำเสนอในที่ประชุมใหญ่

กระบวนการจัดการความรู้นี้ มีประโยชน์ต่อองค์กรในด้านการ
สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของบุคลากรทุก ๆ ฝ่าย มีความเข้าใจ
ในวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายร่วมกัน

๒) วิธีคิดอย่างเป็นระบบ และ วิธีคิดเชิงคุณค่า

วิธีการคิดที่อิงอาศัยกระบวนการคิดตามหลักพุทธธรรม ที่เรียกว่า
โยนิโสมนสิการ หรือการทำในใจโดยแยบคายเป็นการคิดอย่างมีระเบียบ
หรือคิดตามแนวทางของปัญญานั้น คือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้ง
หลายตามสภาวะตามทีสิ่งนั้น ๆ เป็น โดยพิจารณาแยกแยะสิ่งนั้น ๆ เรื่อง
นั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ หาเหตุปัจจัยสืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้
ตลอดสาย และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอา
ความรู้สึกของตนเองเข้าจับหรือเคลือบคลุม ทำให้เข้าถึงคุณค่าความดีงาม
และแก้ปัญหาได้

ดังนั้นกระบวนการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการนี้ เป็นเครื่องมือ
สำคัญที่จะช่วย เรามีกระบวนการพิจารณา และตัดสินใจในเรื่องต่างๆ
อย่างถูกต้องเหมาะสม ประกอบด้วยทั้งศรัทธาและปัญญา

ตัวอย่างการฝึกวิธีคิดผ่านกิจกรรม วิทยากรแบ่งผู้เข้ารับการอบรม เป็นกลุ่มย่อย ไม่ควรเกินกลุ่มละ ๑๒ คน และอธิบายขั้นตอนของ กิจกรรมว่าประกอบด้วยความคิด ๓ รอบ

๑. รอบที่ ๑ การระบุทางด้านกายภาพ

ให้ผู้เข้ารับการอบรมหาสิ่งของที่มีความหมายกับตนเองจากผู้ เข้าอบรม ๑ ชิ้น จากนั้นให้ผู้เข้ารับการอบรมบอกคุณสมบัติภายนอกที่ ตาเห็นได้ มือจับต้องได้ เช่น ขนาด น้ำหนัก วัสดุ สี กลิ่น รส (ถ้ามี) ทีละคนไม่ซ้ำกัน เวียนเป็นรอบจนผู้เข้ารับการอบรมไม่สามารถระบุ ได้ต่อไป โดยวิทยากรช่วยเขียนคำตอบบนกระดาน หรือ Flip Chart

ในรอบนี้ผู้เข้าร่วมอบรมจะเรียนรู้เรื่องการใช้ภาษาระบุอย่างตรงไป ตรงมากับการรับรู้ทางประสาทสัมผัส บางครั้งพบข้อจำกัดของตนเองใน การจะใช้ภาษาระบุให้ตรงกับสิ่งที่เห็นและตรงกับการรับรู้ เกิดความเข้าใจ เรื่องส่วนประกอบ และองค์รวม ความจริงของสิ่งทั้งหลายที่เป็นเพียง ส่วนเล็กๆ ที่มาประกอบกันเท่านั้น

๒. รอบที่ ๒ ระบุความสัมพันธ์และกระบวนการที่เกี่ยวข้อง

ให้ผู้เข้ารับการอบรมระบุถึงการเชื่อมโยงที่มาของสิ่งของที่เลือกใน รอบที่ ๑ ว่า กว่าจะมาเป็นสิ่งของที่เลือกผ่านกระบวนการอะไรมาบ้าง และในกระบวนการนั้นๆ มีใครหรือสิ่งใดเกี่ยวข้องด้วย ทีละคนไม่ซ้ำกัน เวียนเป็นรอบจนผู้เข้ารับการอบรมไม่สามารถระบุได้ต่อไป โดยวิทยากร ช่วยเขียนคำตอบบนกระดาน หรือ Flip Chart ในลักษณะของ Mind Mapping

ในรอบนี้ผู้เข้าอบรมจะเห็นถึงความเชื่อมโยงกันอย่างหลากหลายมิติของสิ่งต่างๆ มีโอกาสได้พิจารณาใคร่ครวญว่าถ้าจะเกิดสิ่งของชิ้นหนึ่งๆ มีผู้คนเกี่ยวข้องมากมาย มีองค์ความรู้ ภูมิปัญญาสาขาต่างๆ ปรากฏอยู่ทุกสิ่งล้วนสัมพันธ์กันทั้งหมด

๓. รอบที่ ๓ ระบุคุณค่าและประโยชน์

ให้ผู้เข้ารับการอบรมร่วมกันอภิปรายถึงสิ่งของที่เลือกว่ามีคุณค่าต่อเรา หรือบุคคลอื่นอย่างไร ทีละคนไม่ซ้ำกัน เวียนเป็นรอบจนผู้เข้ารับการอบรมไม่สามารถระบุได้ต่อไป โดยวิทยากรช่วยเขียนคำตอบบนกระดานหรือ Flip Chart แล้วสรุปถึงทัศนคติที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าควรเป็นเช่นไร คุณค่าแท้คุณค่าเทียมอยู่ที่ไหน

ในรอบนี้ผู้เข้าอบรมนอกจากจะเรียนรู้ถึงประโยชน์ของสิ่งนั้น ยังตระหนักถึงคุณค่าทางด้านจิตใจ ว่าแต่ละสิ่งล้วนมีคุณค่าที่เกิดจากความเชื่อมโยงสัมพันธ์อย่างซับซ้อนมีขาดสาย

วิทยากรสรุปการเรียนรู้ของกลุ่มตามหลักวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ จะนำไปถึงคุณค่าของทุกสิ่ง มองเห็นถึงกระแสของสังคมปัจจุบันว่าเป็นสังคมบริโภคนิยม คุณค่าแท้ของสิ่งต่างๆ คือ คุณค่าที่จิตใจได้เกิดเรียนรู้ถึงความมีมูลค่านับของสิ่งนั้นๆ เกิดจิตสำนึกที่อยากเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนในการเสพบริโภค

๓) โจทย์เร้ากุศล

การฝึกพลิกมุมมองด้วยปฏิภาณไหวพริบ เพื่อแก้วิกฤตให้เป็นโอกาส จากโจทย์ปัญหาจริงในชีวิตประจำวันของผู้เข้าอบรม ซึ่งอาจเคยชินจนกลายเป็นเรื่องธรรมดา และไม่คิดว่าเป็นปัญหา หรือยอมจำนนว่าปัญหานี้แก้ไขไม่ได้ เป็นการแก้ปัญหามีพื้นฐานจากวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นการมองทะลุปัญหาและบุคคลที่เกี่ยวข้องในเชิงบวกด้วยจิตใจที่เห็นคุณค่า โดยการเริ่มเร้ากุศลให้กับตนเองก่อน ความสามารถชักนำความคิดให้เป็นไปในทางดีงามและเป็นประโยชน์ กระตุ้นปลุกเร้าจิตสำนึกที่เป็นกุศลจะช่วยให้ความสัมพันธ์เป็นไปอย่างราบรื่น ทุกคนมีเจตจำนงร่วมกันที่จะพาผู้อื่นและตนเองออกจากวิกฤตหรือปัญหาได้

ขั้นตอนของกิจกรรม

๑. แบ่งผู้เข้ารับการอบรมเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละ ๗ - ๑๐ คน โดยมีวิทยากรประจำกลุ่ม ๑ คน
๒. มอบใบงานซึ่งเป็นประเด็นปัญหา หรือถ้ามีเวลาพอจะใช้วิธีให้ผู้เข้ารับการอบรมสนทนาแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหาจากประสบการณ์ตรง และเลือกปัญหาขึ้นมาพิจารณาหาวิธีการแก้ไขร่วมกัน เช่น ปัญหาเพื่อนครูที่เข้ากับทีมไม่ได้ ไม่ฟังความคิดเห็นของคนอื่น จึงกลายเป็นคนไม่ช่วยงานส่วนรวมไปในที่สุด ทำอย่างไรจึงจะทำให้เพื่อนคนนี้กลับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของทีมได้

๓. หลังจากที่ผู้เข้ารับการอบรมวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกันแล้ว แต่ละคนจะหาวิธีแก้ปัญหของเพื่อน โดยใช้คำพูดไม่ยาวนัก ประมาณ ๓ - ๕ ประโยค พร้อมทั้งหาวัตถุสิ่งของ ๑ ชิ้น ไปมอบให้เพื่อน โดยมีวัตถุประสงค์ว่าสามารถยกจิตใจของเพื่อนให้พ้นจากปัญหานั้นได้
๔. ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเล่นบทบาทสมมุติ โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๑ คน เป็นผู้มีความทุกข์และกำลังเผชิญกับปัญหา ในขณะที่คนอื่นสมมติตนเองเป็นผู้เข้าไปช่วยแก้ปัญหาด้วยวิธีการของตน
๕. วิทยากรประจำกลุ่มใช้วิธีสรุปร่วมกันถึงวิธีแก้ปัญหของแต่ละกรณีศึกษา โดยเทียบเคียงกับความรู้สึกรู้สึกของเจ้าของปัญหาว่า มีความรู้สึกพอใจ หรือไม่พอใจอย่างไร ต่อวิธีการพูด และสิ่งของที่นำมามอบให้ ผู้เข้ารับการอบรมจะค่อยๆ เข้าใจ ถึงวิธีที่เหมาะสมด้วยตนเอง

การแก้ปัญหเราๆคนๆนั้นไม่มีรูปแบบที่กำหนดตายตัว ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่จะสร้างการเปิดใจยอมรับกันและกันเสียก่อน โดยมีคำสำคัญที่เป็นเสมือนกุญแจไขประตูใจ ได้แก่คำว่า “เราๆคนๆ” ซึ่งต้องเริ่มต้นโดยการเราให้เกิดกุศลในใจของผู้เห็นและแก้ปัญหาเป็นเบื้องต้น นั่นคือการออกจากอคติในใจของตนเสียก่อน จึงจะสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีให้เกิดขึ้นตามมา

๔) กิจกรรมแผนที่คนดี

การฝึกมองผู้คนรอบตัว ในมิติเชิงคุณค่า เพื่อให้เกิดความตระหนัก และความประณีตในการรับรู้ ถึงคุณค่าของผู้อื่นที่มีต่อตน และสังคม ได้ง่ายขึ้น ไขเทคนิคของการสื่อสารในเชิงสร้างสรรค์ ด้วยการสร้าง ปฏิสัมพันธ์ผ่านการทำงาน การพูดคุย แล้วนำเรื่องที่ได้เรียนรู้จากบุคคล ผู้นั้นมาสื่อสารให้เห็นคุณงามความดี

ขั้นตอนของกิจกรรม

1. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มาก่อนระดับหนึ่ง ผ่านการสนทนา ชักถาม หรือทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน
2. ดูตัวอย่างจากสื่อภาพยนตร์สั้นๆ ที่ถ่ายทอดเรื่องราวของคนขาย ไอศกรีม ที่ไม่มีลูกค้าก็ทำความสะอาด เก็บขยะ ตัดหญ้าในตรอก ซอยต่างๆ ไปด้วย จึงได้เห็นภาพของคนเล็กๆ ที่มีคุณค่ายิ่งใหญ่ และความดีใกล้ๆ ตัว ที่ทำได้ตลอด เป็นความดีที่คนทั่วไป คาดไม่ถึงและมองข้าม
3. ผู้เข้าร่วมอบรมร่วมอภิปรายเกี่ยวกับความหมายของความดีที่เป็นรูปธรรม ตามที่ได้พบเห็นจากชุมชน จนผู้เข้าร่วมอบรม เกิดความเข้าใจแนวคิดของ “คนดี” และความดี
๔. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเลือกบุคคลที่ตนมีความประทับใจ และไป สัมภาษณ์เพิ่มเติม ครั้งนี้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะมีเป้าหมายของ ตนชัดเจนมากขึ้น

๕. ถ่ายรูปผู้ที่ถูกสัมภาษณ์พร้อมเขียนข้อความสั้น ๆ ๕ - ๖ ประโยค
ที่ระบุถึงคุณลักษณะ และคุณสมบัติที่เป็นคุณงามความดีของ
บุคคลผู้นั้นติดลงบนฟิวเจอร์บอร์ด
๖. นำมาจัดแสดงเป็นนิทรรศการแผนที่คนดี และเชิญชาวบ้าน
หรือแขกผู้สนใจมาเยี่ยมชม ในขั้นตอนนี้เป็นการสื่อสารความดี
และคนดีทำให้ผู้ชมจุกใจคิดว่าความดีนั้นเป็นเรื่องง่ายๆ ใกล้ตัว
พฤติกรรมทางกาย วาจา ใจในวิถีชีวิตนั่นเอง เพียงแต่เรามัก
จะมองเห็นพฤติกรรมที่ขัดใจเราทำให้ความรู้สึกชื่นชมใน
ความดีเกิดขึ้นยาก

๓.๑.๓ กระบวนการฝึกฝนตามระบบไตรสิกขา

พระพุทธองค์ได้ทรงวางระบบการศึกษาพัฒนาคนไปสู่เป้าหมาย
สูงสุดในชีวิต คือ เป็นผู้ประกอบไปด้วยเมตตาและสติปัญญาที่จะก้าว
 ล่วงทุกข์ ด้วยการเรียนรู้ฝึกฝนตนในไตรสิกขา คือระบบการพัฒนา
 พฤติกรรม จิตใจ และปัญญาของตน อาศัยปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ คือ
 กัลยาณมิตร ซึ่งได้แก่ ครู (พระอรียสงฆ์) พ่อ-แม่ และสิ่งแวดล้อมที่
 เอื้อต่อการเรียนรู้ ปัจจัยภายนอกประกอบกับปัจจัยภายใน คือ การมี
 ระบบวิจิตรที่รู้จักแยกแยะ เชื่อมโยงและเร้ากุศล เป็นต้น เป็นบันไดไปสู่
 หนทางของความเจริญก้าวหน้า พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้
 ให้ความหมายของพัฒนาการทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ไว้ดังนี้

ปัญญา

ปรีชาญาณ ความรู้ เข้าใจเหตุผล
การเข้าถึงความจริง รวมทั้งความเชื่อ
ทัศนคติ ค่านิยม และแนวความคิดต่างๆ
เพื่อใช้ปัญญา เป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวจัดปรับทุกอย่าง
ทั้งพฤติกรรม และจิตใจให้ลงตัวพอดี
และเป็นตัวนำสู่จุดหมายแห่งสันติสุข และความมีอิสรภาพ

จิตใจ

ได้แก่ คุณธรรม ความรู้สึก แรงจูงใจ และสภาพจิตใจ
โดยมีเจตจำนงเป็นตัวชี้นำพฤติกรรม มีผลต่อความมั่นคง
ในความดีงาม ความสดชื่นเบิกบาน และความสุข

พฤติกรรม

มุ่งสร้างพฤติกรรมความเคยชินที่ดี สัมพันธ์อย่างเกื้อกูลกับสังคม
สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และสิ่งสร้างสรรค์ทั้งหลาย
จะส่งผลให้เกิดสภาพจิตใจที่ดีงาม
มีความสุข พร้อมทั้งเอื้อต่อการแยกแยะ และรับข้อมูลความรู้
การคิดการสร้างสรรค์ ทำให้ปัญญาเจริญงอกงาม

: แผนภาพ พัฒนาการทางพฤติกรรม จิตใจและปัญญา^๑
พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

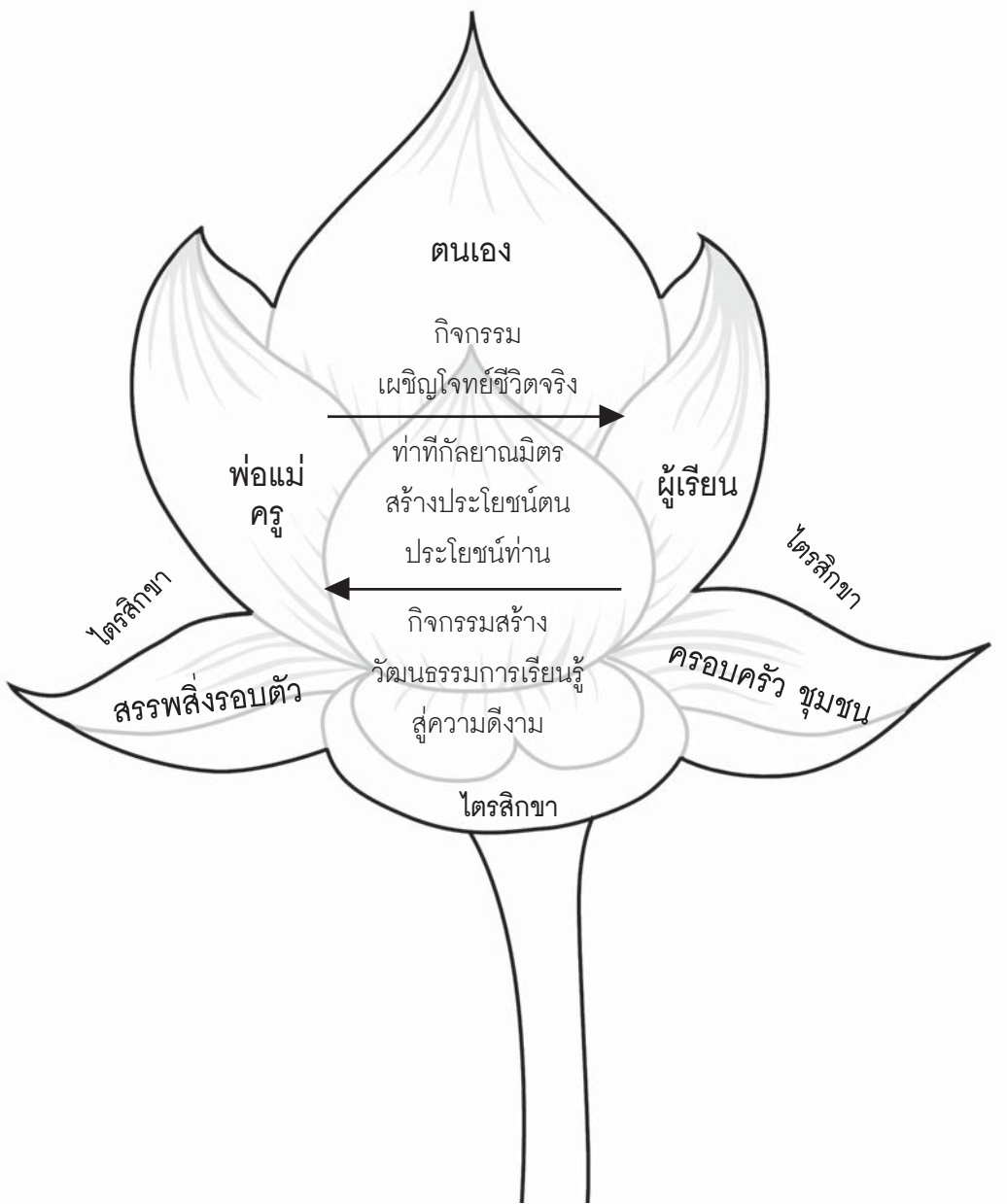
^๑ แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงาน
คณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน พิมพ์ครั้งที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๔๘ หน้า ๑๔

แนวทางการฝึกตนของท่านพระครูสมุห์วิเชียร คุณธมฺโม ในการศึกษาภาคเหนือเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ท่านพาคณต้งหลักที่การรักษาความเป็นปกติของร่างกายและจิตใจ (ศีลสิกขา) เพื่อให้จิตใจตั้งมั่น และบูรณาการการเรียนรู้วิถีชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ (จิตตสิกขา) ด้วยการฝึกเป็นกัลยาณมิตรให้ตนเองและผู้อื่น รู้จักตั้งคำถาม แสวงหาคำตอบด้วยการปฏิบัติงานร่วมกัน (ปัญญาสิกขา)

การเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรมจึงเป็นการเรียนรู้ตามหลักธรรมชาติเป็นการเรียนรู้ของบุคคลในสถานการณ์ต่างๆ บนพื้นฐานความเป็นจริงของวิถีชีวิต การฝึกฝนเพื่อให้เกิดพัฒนาการทางปัญญา ไม่แยกขาดจากการพัฒนาพฤติกรรม และ จิตใจ

ข้อค้นพบจากกรณีศึกษาในภาคใต้เกี่ยวกับการจัดกระบวนการฝึกฝนตามระบบไตรสิกขา มีนัยที่สัมพันธ์กับการมองเห็นระบบไตรสิกขาอย่างเป็นองค์รวม ไม่ได้นำมาปฏิบัติอย่างแยกแยะเป็นส่วนที่ขาดจากกัน การปฏิบัติจึงอยู่บนชุดของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการทำงานอย่างเข้าถึงคุณค่า เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ เช่น การรักษาสุขภาพ ดูแลตนเองทั้งร่างกายและจิตใจ การเผชิญเจตย์จริง เพื่อสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วยความดี มีระบบสื่อสารอย่างกัลยาณมิตรด้วยเมตตา สติ และความ เป็นปกติ รู้จักทำประโยชน์ให้ตนเองและสังคมทุกโอกาส เป็นกรอบประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้แบบบูรณาการ ดังภาพ

กรอบประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้แบบบูรณาการ

๓.๒ ผู้นำและผู้บริหารวิถีพุทธ : บุคคลสำคัญผู้สร้างปฐมเหตุแห่งสังคมอุดมปัญญา

งานวิจัยได้เรียนรู้จากผู้นำ และผู้บริหารวิถีพุทธในพื้นที่เป็น อย่างมาก ผู้นำของ ๓ สถาบัน ได้แก่ พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้นำฝ่ายวัด ปราชญ์ ชาวบ้านหรือพ่อครู แม่ครู ซึ่งเป็นผู้นำฝ่ายบ้าน (ชุมชน) และผู้นำฝ่าย โรงเรียน ซึ่งได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน สิ่งที่ได้พยายามวิเคราะห์ คือ กระบวนการเรียนรู้ของท่าน เหตุปัจจัยที่หล่อหลอมคุณลักษณะและคุณ ธรรมของท่าน และกระบวนการและการจัดการในการนำองค์กรไปสู่ ความสุขความเจริญ โดยนำเสนอเป็น ๓ ประเด็น คือ การบริหารที่ ตั้งต้นที่ตนเอง และคุณธรรมของผู้บริหาร ซึ่งทั้ง ๒ ประเด็นเป็นไปตาม บริบทและสถานภาพของแต่ละท่าน เราอาจกล่าวได้ว่าท่านเป็นผู้นำ ที่ “ธรรมชาติสร้าง” โดยแท้

ในประเด็นสุดท้ายเป็นเรื่องเครื่องมือของผู้บริหาร : แผนบูรณาการ สร้างวิถีการทำงานถึงคุณค่าและพัฒนาคน ซึ่งเป็นข้อสังเคราะห์จากงาน วิจัย พบว่าหากหน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประสงค์ จะสนับสนุนช่วยเหลือให้ท่านได้สร้างคุณูปการต่อการศึกษาได้อย่าง ต่อเนื่องและประสพผล วิธีหนึ่ง คือการสร้างระบบพัฒนาคนให้มี คุณภาพภายในควบคู่ไปกับการรู้ความสามารถ เกิดผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมา เพื่อให้ทันต่อกระแสของความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งได้นำเสนอตาม ลำดับดังนี้

๓.๒.๑ บริหารคนต้องตั้งต้นที่ตนเอง

การบริหารโดยตั้งต้นที่ตนเอง หมายถึง ภาวะที่ท่านผู้นำเหล่านั้น เมื่อเผชิญสถานการณ์ต่างๆ สามารถตรวจสอบย้อนกลับเข้ามาที่จิตใจของตนเองเป็นจึงได้เรียนรู้ความรู้สึกนึกคิดของตนต่อสถานการณ์นั้นๆ เช่น ได้เรียนรู้ความชอบ ความไม่ชอบ หรืออคติต่างๆ ที่เจืออยู่ในความรู้สึกนึกคิด เมื่อท่านสามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ท่านจึงเข้าใจผู้อื่นด้วย วิถีปฏิบัติของท่านจึงเปี่ยมไปด้วยการเจริญธรรม ที่โอบอุ้มผู้คนให้เข้ามาร่วมเรียนรู้อย่างเข้าใจในความแตกต่างของแต่ละคน เพื่อไปถึงความจริง ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระสงฆ์ พระสงฆ์ ๒ รูป คือ พระครูสมุห์วิเชียร คุณธมโม วัดเจติย์แม่ครัว เจ้าคณะตำบลแม่แฝกใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และพระครูบุญชยากร (วสันต์ มหาบุญโญ นธ.เอก) เจ้าอาวาสวัดไชยศรี เจ้าคณะตำบลสวาระถิ จังหวัดขอนแก่น ท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีความงดงามด้วยวัตรปฏิบัติของสงฆ์ และยังเป็นที่พักทางความคิด จิตใจให้กับชุมชนในการดำรงชีพและวิถีวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดชุมชนและสังคมที่เป็นองค์กรเรียนรู้ ด้วยการผนึกกำลังกันระหว่างบ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน ให้เป็นเป้าหมายทางคุณธรรม จริยธรรมโดยธรรมชาติ

ความศรัทธาต่อพระธรรมวินัย พระคุณเจ้าทั้งสองสั่งสมศรัทธาในพระธรรมวินัย ผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ โดยการใคร่ครวญ ไตร่ตรอง ทดลองฝึกหัดปฏิบัติด้วยตนเอง ผ่านการทำงานและวิถีชีวิตที่อาจเรียกว่าเป็น “วิถีสสนา” จนเกิดความรู้ความเข้าใจตามลำดับ

ดังนั้นในการสัมพันธ์กับบุคคล คณะบุคคลและสิ่งแวดล้อม ท่านจะน้อมนำองค์ธรรมมาสังเคราะห์ลงในกรณีต่างๆ ทุกครั้ง ใช้หลักธรรมเป็นบรรทัดฐานในการคิดและตัดสินใจ ในการช่วยให้กลุ่มต่างๆ แก้ปัญหาได้อย่างนุ่มนวลและสันติเสมอ พร้อมกับนำพาผู้คนเข้าใจ “สาระ” หรือหลักธรรมผ่านการปฏิบัติ

ความเป็นกัลยาณมิตร ท่านทั้งสองเป็นที่พึ่งของชาวบ้านทั้งทางโลกและทางธรรมได้อย่างน่าสรรเสริญ การสอนชาวบ้านให้เรียนรู้หลักธรรมนั้นท่านจะไม่ลังเลในความเชื่อของชาวบ้าน จะหาโอกาสให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และเข้าใจไปในวิถี ท่านจะไม่บังคับหรือคาดหวังหรือกะเกณฑ์ แต่เนื่องจากท่านมีความเข้าใจในธรรมชาติการเรียนรู้ของชาวบ้านว่ามีความแตกต่างกัน โดยมีวิธีการดังนี้

- เริ่มต้นทำงานกับคนที่มีจิตอาสาและมีใจเห็นดีเห็นงามกับเรื่องนั้นๆ ก่อน
- ฝึกให้ชาวบ้านเริ่มต้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามความสามารถและความเต็มใจของตน ไม่เร่งรัด เช่น วันพระขอให้ไม่ดื่มเหล้า ไม่ซื้อขนมเกินจำเป็น ไม่เล่นเกม เป็นต้น
- พาคิดวิเคราะห์และใคร่ครวญจากสถานการณ์จริงเพื่อหาทางแก้ปัญหาใหม่ๆ
- ใช้วิธีการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ เช่น การประชุมกลุ่มต่างๆ การออกอากาศทางวิทยุชุมชน การใช้หอกระจายข่าวของหมู่บ้าน

ผู้ปกครองถวายดอกไม้เทียนที่ช่วยกันทำ วัดสุทัศนเทพวราราม

โครงการแผนที่คนดี ชุมชนสาวะถี จ.ขอนแก่น

ผู้ปกครองร่วมกิจกรรมลอกจิตรกรรมฝาผนัง
วัดสุทัศนเทพวราราม

พระสงฆ์ทั้งสองรูปล้วนเป็นกัลยาณมิตร ที่นำพาชุมชนสร้างสรรค์
วิถีชีวิตให้ไปสู่ความดีงามและความเจริญ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของชุมชน
โดยแท้

ผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรมแห่งศรัทธาและปัญญา

ท่านเป็นผู้นำชาวบ้านเข้าถึงความจริงโดยนำหลักพุทธธรรม ซึ่ง
เป็นหลักแห่งความจริง ความดี ความงาม มาเผยแพร่ให้ชาวบ้านได้ซึมซับ
รับผล จึงน้อมนำศรัทธาจากชาวชุมชนให้เข้ามาใกล้ชิด และอ่อนน้อม
เชื่อฟังคำสอนของท่าน ศรัทธาเหล่านี้เป็นศรัทธาแท้ที่ตั้งมั่นอยู่บนฐาน
ของพุทธธรรม โดยมีหลักการดังนี้

- กระตุ้นให้เกิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่ทุกคน มีส่วนร่วมอย่าง
เท่าเทียม เปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายได้ความคิดเห็น
- เป็นหลักในการน้อมนำธรรมะให้ทุกฝ่ายได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ
จริง
- สร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันกับฝ่ายต่างๆ ไม่ทำงานตาม
ลำพัง
- กระตุ้นเตือนให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมรวบรวมองค์ความรู้ของ
ชุมชนและสร้างกระบวนการเรียนรู้ไว้เพื่อถ่ายทอดให้กับลูกหลาน
- มีวิริยอุตสาหะและประเมินสถานการณ์ เพื่อนำกลับมาแก้ไข
ปรับปรุงวิธีการอย่างสม่ำเสมอ

เมื่อได้พิจารณาจากความจริงดังที่กล่าวเบื้องต้นทั้ง ๓ ประเด็น เรา
จะพบว่าท่านผู้นำทั้งสองรูป ตั้งต้นการทำงานของผู้นำโดยการเริ่มต้นการ
เรียนรู้ที่ตนเองก่อน การเจริญศรัทธาในพระธรรมวินัย ทำให้ท่านเห็นทุกข์

และไม่ยอมจำนน จากนั้นจึงเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่บังคับกะเกณฑ์ ก่อร่างสร้างกระบวนการทำงานอย่างเคารพในความเท่าเทียมกัน จึงเป็นเหตุแห่งศรัทธาและปัญญาได้เจริญงอกงาม

ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้นำโดยธรรมชาติ โดยมากเป็นผู้สูงวัย ซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนผู้เป็นที่เคารพนับถือและเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “ปราชญ์ชาวบ้าน” หรือ “พ่อครู แม่ครู” ในที่นี้จะไม่กล่าวถึงผู้นำโดยทางระบบการปกครองท้องถิ่น

ในพื้นที่วิจัยที่ใช้ชุมชนและวัดเป็นฐานของงานวิจัย ซึ่งได้แก่ ทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น ผู้นำในธรรมชาติของชุมชนหนึ่ง ๆ นั้น มีอยู่หลายท่าน แต่ละท่านมีความรู้ความชำนาญในเชิงอาชีพควบคู่ ไปกับความชำนาญในด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความรู้รอบด้านจึงมีลักษณะของการดำรงชีวิตที่พึ่งพาตนเองได้อย่างพอเพียง ในชุมชนทั้ง ๒ แห่งนี้ มีลักษณะของการทำงานเป็นทีม และมีบทบาทในชุมชนตามความถนัดของตนตามโอกาสต่างๆ ที่แตกต่างกันไป

ความมีศรัทธาในพุทธศาสนา ท่านเหล่านี้ล้วนเป็นผู้สูงวัยที่เติบโตจากยุคสมัยที่มีวิถีวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ยังมีความเข้มแข็ง ผู้ชายผ่านการบวชเรียนในวัยหนุ่ม เป็นผู้ที่เข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของตนเอง วิถีชีวิตของท่านที่ปรากฏ คือ การปฏิบัติงานและปฏิบัติธรรมไปในขณะเดียวกัน นอกจากนี้ยังเข้าวัดปฏิบัติธรรม ถือศีลอย่างสม่ำเสมอ ละเว้นอบายมุข และเต็มอกเต็มใจช่วยงานศาสนา ทั้งหญิงและชาย บางท่านอ่านและศึกษาพระไตรปิฎกด้วยตนเอง ชีวิตของท่านเหล่านี้มีความสงบเผชิญปัญหาด้วยจิตใจที่มั่นคง

ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ เสียสละทั้งทุนทรัพย์ และร่างกายเพื่อทำประโยชน์แก่ศาสนา ชุมชน และโรงเรียนท่านเป็นผู้สุ่ม ลุ่มลึก สงบ เย็น เป็นต้นแบบของผู้สำรวมกาย วาจา ใจ ท่านมีคำพูด บอกรู้สึกหลอนที่อิงหลักอิงธรรม สอนใจลูกหลานเป็นอย่างดี เป็นผู้ ที่เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงได้ดี และเผชิญกับปัญหาโดยการตั้งต้นปรับ แก่ที่ตนเอง เช่น การเป็นผู้นำในการทำเกษตรอินทรีย์ ในยุคสมัยที่มีการ ใช้จ่ายผ่านแมลงและปุ๋ยอินทรีย์เป็นจำนวนมาก งานก่อสร้างที่ปรับใช้วัสดุดิบ ของท้องถิ่นและศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่ปรับให้เข้ากับกาลสมัย และมีความ เต็มอกเต็มใจในการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาต่างๆให้แก่ลูกหลาน

ผู้สร้างวัฒนธรรมแห่งศรัทธาและปัญญา ชีวิตส่วนตัวของท่าน เหล่านี้จะดำรงชีวิตอย่างอิสระไม่จวนต่อปัญหา จึงเป็นผู้ที่มีความอดทน เข้มแข็งใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และมีภูมิคุ้มกัน การสั่งสมปัญญาของท่าน เป็นไปอย่างธรรมชาติของวิถี คือ การเผชิญและแก้ไขโจทย์ปัญหาใน ชีวิตจริง และค่อยๆ ตกผลึกความรู้ตามลำดับและตามกาลเวลา เป็นเหตุ ให้มีความเข้าใจชีวิต จึงมีบุคลิกทางกาย วาจา ใจ เสมือนต้นไม้ใหญ่ ที่มั่นคง เป็นขุมความรู้ทั้งความรู้ทางโลก และความรู้ทางธรรมของชุมชน

ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ท่านมีลักษณะของการเป็นผู้ที่พอใจใน การแสดงความคิดเห็นของตนเอง ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง เนื่องจากมีธรรมะ เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจ จึงมีทักษะในการฟังและการประสานประโยชน์ เพื่อส่วนรวม มากกว่าจะเห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง

ท่านเหล่านี้มีคุณสมบัติที่เด่นชัดคือล้วนเป็นผู้มีความเพียร ความสุขุม รอบคอบ ความขยันขันแข็ง อดทน ไม่ท้อถอยโดยง่าย ท่านจะทำงาน ร่วมกับวัดและพระสงฆ์อย่างใกล้ชิด เป็นปัจจัยสร้างความเข้มแข็งและก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

ผู้บริหารโรงเรียน

ในโรงเรียนที่มีกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่วิจัยนั้น งานวิจัยพบคุณลักษณะ ๓ ประการ ของผู้บริหารโรงเรียน ดังนี้

ความมีศรัทธาในพุทธศาสนา ผู้บริหารทั้งหญิง/ชาย เป็นแบบอย่างของผู้ดำรงชีวิตอยู่บนครรลองของศีลธรรมอันดี เป็นผู้นำครู และบุคลากรของโรงเรียนเข้าวัดปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอมีความมุ่งมั่นและมีวิสัยทัศน์ชัดเจนในการแสวงงนวัตกรรมทางการศึกษาแบบต่างๆ มาพัฒนาโรงเรียนและบุคลากรบนแนวทางวิถีพุทธ วิถีธรรม โดยเน้นนวัตกรรมที่มีหลักของการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและบูรณาการคุณธรรม จริยธรรมในการเรียนการสอน และในวิถีชีวิตของโรงเรียน

ความเป็นกัลยาณมิตร ท่านมีเจตจำนงในการพัฒนาคน และพัฒนางานควบคู่กันไป และเป็นการสร้างบุคลากรให้มีอิสรภาพทางความคิด เมื่อได้เรียนรู้กระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ และการจัดการความรู้แล้วทำให้กลุ่มผู้บริหารมีความเข้าใจอย่างแท้จริงว่าการบริหารงาน หรือการแก้ปัญหาต่างๆ นั้น จะต้องเริ่มต้นที่การจัดปรับตนเองเป็นอันดับแรก โดยให้ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้งซึ่งจึงมีวิธีคิดที่ทบทวนและย้อนกลับเข้ามาศึกษาตนเอง จึงเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของตนและครูผู้ได้บังคับบัญชาด้วย ทำให้มีความผ่อนคลายมากขึ้น ในการทำงานเชิงบริหารจัดการ เกิดความตระหนักว่าผู้บริหารเป็นแบบอย่างในการพัฒนาตนเอง และให้ความสำคัญกับการพัฒนาภายในของตนเองก่อนแต่ไม่ทอดเลยในการพัฒนาคนและพัฒนางานโดยการทำงานอย่างใกล้ชิดกับผู้ใต้บังคับบัญชา

ผู้สร้างวัฒนธรรมแห่งศรัทธาและปัญญา ผู้บริหารเกิดความเข้าใจว่าการจะส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีอิสระทางความคิดนั้น ต้องสร้างระบบ

บริหารที่ช่วยให้ครูได้พัฒนาตนเองไปพร้อมกับการพัฒนางาน โดยอาศัยระบบที่ส่งเสริมให้ครูได้ทำงานเป็นทีม ให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของบุคลากร ผ่านการเรียนรู้จากกิจกรรมศิลปะ ดนตรี และกีฬา มีระบบการทำงาน การติดตาม และประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม ด้วยความเป็นกัลยาณมิตร มีระบบการประมวลและจัดการความรู้ขององค์กรในทุกมิติ จะส่งเสริมให้เกิดการทำงานเป็นการพัฒนาคุณภาพทั้งภายในและภายนอกของบุคลากรไปพร้อมๆ กัน ไม่แยกส่วนกัน ซึ่งในส่วนท้ายของรายงานฉบับนี้ได้นำเสนอแผนภาพสรุปของระบบการช่วยเหลือและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธไว้แล้ว

คุณลักษณะเด่นของผู้บริหารวิถีพุทธทั้ง ๓ สถาบัน บ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียนนั้น เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารองค์กรของท่าน เมื่อ บ ว ร เกิดการประสานเชื่อมโยงกันจึงเกิดความสมดุล และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเกื้อหนุนซึ่งกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๒.๒ คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร

คุณธรรมสำคัญของผู้นำมีหลายประการ เช่น สัมปยุตธรรม ๗ พรหมวิหารธรรม ๔ เป็นต้น แต่ละท่านล้วนอยู่บนเส้นทางของการเจริญคุณธรรมในวิถีชีวิต แต่ทว่าคุณธรรมที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นบาทฐานนำไปสู่คุณธรรมอื่นๆ นั้น ได้แก่ สติสัมปชัญญะ

ชีวิตการทำงานของพระสงฆ์ทั้งสองรูปแสดงให้เห็นว่าท่านเป็นผู้เจริญด้วยสติสัมปชัญญะ อยู่บนครรลองของไตรสิกขา แม้ท่านจะอยู่ท่ามกลางปัญหา ที่ก่อให้เกิดความเสื่อม แต่ท่านกลับหยิบยกเรื่องราวที่ไม่ปกติขึ้นมาพิจารณาและเผชิญกับปัญหาด้วยวิธีคิดที่ปลูกเข้าคุณธรรม พาสังคมให้พ้นจากทางที่เสื่อม ชีวิตท่าน คือ การปฏิบัติธรรมอยู่ตลอดเวลา

และเป็นผู้น้อมนำกระแสของโยนิโสมนสิการให้เจริญในหมู่คณะที่เข้า
เกี่ยวข้องกับศักยภาพของแต่ละบุคคล จึงอาจกล่าวได้ว่าชุมชนที่มีท่าน
เป็นผู้นำนั้นมีลักษณะเป็นองค์กรเรียนรู้ (Learning Organization) ที่
เผชิญต่อความเปลี่ยนแปลงและความเชื่อมด้วยคุณธรรมจริยธรรม และ
สามารถพลิกฟื้นให้เข้าสู่เส้นทางที่เจริญได้จริง พระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติ
ชอบยังปรากฏเป็นที่พึ่งของสังคมอยู่ไม่ขาดสาย

ในฝ่ายผู้นำธรรมชาติของชุมชน ล้วนเป็นผู้ที่เข้าใจธรรมชาติ
การเรียนรู้ของตนเอง ท่านอยู่ใกล้ชิดกับกัลยาณมิตร นั่นคือ พระสงฆ์ กอปร
กับศรัทธาที่มีต่อในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มีวัฒนธรรม
ประเพณีท้องถิ่น เป็นเครื่องร้อยรัดวิถีชุมชน วิถีชีวิตของท่านจึงเป็นวิถีที่
อยู่บนครรลองของสัมมาทิฐิ และเป็นที่พึ่งพิงของชุมชน และทำประโยชน์
เพื่อผู้อื่น

ส่วนบริบทของกลุ่มผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งดำเนินตามระบบการศึกษา
ตามแบบแผนมาตลอด ล้วนเป็นผู้ที่อุทิศตนเพื่อการศึกษา ท่านพยายาม
แสวงหากัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง หาวิธีพัฒนา
งาน และพัฒนาคนให้เหมาะสมลงตัว ด้วยคุณธรรมและจริยธรรม และ
เต็มเปี่ยมไปด้วยกำลังใจที่ได้ผนึกกำลังกันเป็นเครือข่ายกัลยาณมิตร
จึงไม่พลีชีพล้าไปในทางเสื่อม แม้จะเผชิญปัญหาหนานับประการ นับเป็น
ผู้ที่มีเจตจำนงในการเรียนรู้อย่างชัดเจน

ท่านเหล่านี้เป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ
ชี้แนะชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในการ
ฝึกฝนอบรมตนอย่างถูกต้อง มีศรัทธาชักนำและชักชวนกันให้เจริญ
งอกงามในการพัฒนาพฤติกรรม จิตใจและปัญญา และรู้จักใช้ปัจจัยภายนอก
นอกร่างที่เป็นบุคคล หนังสือ และเครื่องมือสื่อสารทั้งหลายให้เป็น

ประโยชน์ในการแสวงหาความรู้และความดีงาม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทในการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ให้เกิดขึ้นต่อไป

๓.๒.๓ เครื่องมือสำหรับผู้บริหาร : แผนบูรณาการ สร้างวิถีการทำงาน ถึงคุณค่าและพัฒนาคน

เมื่อผู้บริหารของกลุ่มโรงเรียนเบญจมิตรจังหวัดสงขลา ร่วมกันแสวงหาระบบ และวิธีการสร้างครูที่สามารถเชื่อมโยงวิชากับคุณธรรมความดี ผู้เรียนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ สิ่งที่ผู้บริหารเรียนรู้จากกระบวนการวิจัยนั้น มีความสำคัญมาก เนื่องจากได้ประจักษ์ด้วยตนเองว่าไม่มีระบบแบบแผน และระเบียบวิธีสำเร็จรูปที่จะนำไปใช้ได้ทันที แต่โรงเรียนจะต้องประกอบเครื่องมือด้วยตนเอง เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของตน ถึงกระนั้นก็พอมิแนวทางเป็นโครงสำหรับเกาะเดิน นั่นคือ กรอบการวางแผนงานอย่างเป็นองค์รวม ที่พาไปถึงคุณค่าของเรื่องที่ทำ

กรอบการดำเนินงานแบบบูรณาการเป็นองค์รวม หรือแผนบูรณาการหน้าเดียว ประกอบด้วยแนวคิดที่เป็นส่วนของเป้าหมายและการบรรลุผลสามารถนำไปปรับใช้กับการวางแผนลักษณะต่างๆ เช่น แผนการทำงานหรือแผนการเรียนการสอน มีองค์ประกอบ ได้แก่ เป้าหมายเชิงเนื้อหาของหน่วยการเรียนรู้ (หรือการงาน) เป้าหมายเชิงคุณค่าของวิชา (หรือการงานนั้น) ผลที่เกิดขึ้นในเชิงการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม และขั้นตอนการบูรณาการ ตั้งแต่ขั้นต้น ขั้นหลัก ไปจนถึงขั้นขยาย และขั้นประเมินผล จนท้ายสุดกลับเป็นหยดน้ำ (การประมวลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในทุกมิติ) โดยที่แต่ละองค์ประกอบจะต้องมีความเชื่อมโยงเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน ดังแผนภาพ

ตัวอย่างแผนบูรณาการหน้าเดียว

แผนแห่งหนึ่งของการเรียนวิชา มานุษยและสังคมศึกษา ตามหลักการ ๓ ลำดับของหน่วยงานการรายวิชาแบบองค์รวม

ครูผู้สอน นางสาวอุบล เว็ธระกุล นางสาวนันทนีย์ รุ่งแสง

เป้าหมายคุณค่าของวิชาที่มีต่อนักเรียน

ครูผู้สอน
เป็นเชิดจาง อย่างชัดเจน

- เห็นคุณค่าถึงคุณค่าการมีสังคมศึกษาระหว่างกัน เพื่อการรวมกลุ่มตัวแข็งแรง ของแต่ละสังคมและกัน
- เห็นคุณค่าของความสัมพันธ์อันดีในชุมชนที่ได้เป็นอยู่
- เห็นความสำคัญของการมีวิถีชีวิตที่ดีของชุมชน และวิถีชีวิตที่ดีของสังคม ๑ ของผู้คน
- เห็นความสำคัญของการมีวิถีชีวิตที่ความดีอันเปลี่ยนแปลงได้ อยู่อย่างตลอด นานชเรณ
- เห็นความสำคัญของความประพฤติที่ดีที่สืบสละงซึ่งรักษาสืบ และสืบต่อไป

หรือนำไปใช้ได้ชัดเจน

ผลลัพธ์ที่เด็กนักเรียน
สามารถนำคุณค่าเหล่านี้ไปแสดงออกได้

- มีความภาคภูมิใจ เอาใจใส่ดูแลรักษาสภาพแวดล้อม ที่อยู่ที่ตนอยู่ทั้งโรงเรียน และโรงเรียน
 - ทำงานกลุ่มได้อย่างพร้อมเพรียง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
 - อธิบายให้เห็นถึงคุณค่าของบุคคลต่าง ๆ ที่ร่วมกันทำงานในโรงเรียน
 - เห็นโรงเรียนได้
 - รู้จักสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีกับคนทั้งในและนอกชุมชนกับภพพะ
 - ในการอยู่ร่วมกันอยู่ดี
 - เกิดความภาคภูมิใจในความดีสละของบรรพบุรุษ
- จนเติบโตเป็นบุคคลดีในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ภาคเรียนที่ ๒/๒๕๖๐

บูรณาการลำดับที่ ๑

เป้าหมายและการบรรลุผล

บูรณาการลำดับที่ ๒

กระบวนการในการเรียนรู้

ครูผู้สอนเพื่อขอให้นักเรียนทำที่ใกล้ตัว เช่น ห้องเรียน โถงโรงเรียน นำไปสู่อารมณ์ดีเอง ประวัติความเป็นมา บทบาทหน้าที่ของงานในโรงเรียน เพื่อให้เด็กสังเกตความดีของงานในชุมชน แล้วเชื่อมโยงความดีนั้นระหว่างบ้านกับโรงเรียน พร้อมทั้งสังเกตที่ตั้งงานในโรงเรียน รวมถึงการศึกษาแหล่ง แหล่ง และศึกษาทาง

๑. ขั้นหลัก

- เชื่อมโยงจากโรงเรียนเข้าสู่ชุมชน โดยการดูภาพถ่ายจากอากาศ และแผนที่ ศึกษาพื้นที่เบื้องต้นของโรงเรียน เข้าสู่อารมณ์ดีของสถานที่ที่ชีวิตคู่กัน ประวัติความเป็นมา จากการศึกษาพื้นที่ของตน ในระดับชั้นที่ตนเองสนใจ แล้วจึงเข้าสู่คำถามเพื่อไปศึกษาต่อในชุมชน จากนั้นเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ที่ตนเองเจอ พร้อมทั้งเชื่อมโยงแบบอย่างที่ดีของงานในชุมชนมาจัดการดูแลพื้นที่ของตนเอง

- เชื่อมโยงจากพื้นที่ชุมชนมาโรงเรียน

เรื่องสภาพพื้นที่ของชุมชน แล้วสืบศึกษาข้อมูลของพื้นที่จากข้อมูลการในโรงเรียน

โรงเรียนนำข้อมูลที่ได้มาเชื่อมโยงกับภาพจากภาพถ่ายจากพื้นที่ของชุมชนเพื่อศึกษาความเป็นมา และการทำงานร่วมกันของลูกหลานในชุมชนศึกษาถึงต้นตอในเรื่องพระราชประวัติ และกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประเพณีประวัติชุมชน และพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รวมถึงความดีของงานในชุมชน เพื่อเชื่อมโยงกับกิจกรรมทำของของตนเอง

ครูผู้สอนได้เรียนรู้คุณค่าของวิชาที่เรียน

โดยนำคุณค่าของวิชาที่เรียนไปใช้ในการทำกิจกรรม

เป้าหมายเนื้อหาวิชา

ระบุเนื้อหาสาระที่สำคัญของแต่ละรายวิชาใน ๑ โรงเรียน

- สภาพพื้นที่ ทั้งดี แผลงดี และดี ที่ต่าง
- ประวัติความเป็นมา
- บทบาทหน้าที่ของงานในชุมชน

บางผล

- สภาพพื้นที่ ทั้งดี แผลงดี และดี
- ทรัพยากรบุคคลของชุมชน (เช่น ๓๒)
- สภาพพื้นที่ วิถีชีวิตของงาน อารมณ์ การผสมกลม ผูกพันชุมชน

บทสรุป

- สภาพพื้นที่ - พืชพรรณ - ประวัติความเป็นมา
- พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
- กลุ่มคนในชุมชน (ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี อากาศ การแต่งกาย)

บูรณาการลำดับที่ ๓

ประยุกต์ใช้กับบริบทจริงและประเมินผล

๓. **ขั้นขยาย**

นำความรู้และความดีจากที่ตนประทับใจจากที่โรงเรียน และจากชุมชนมาเขียนแนวทางออกตามกิจกรรม "ดูโรงเรียนของจริง"

๔. ขั้นประเมิน

- แผลงที่ตนตั้งใจดู
- แผลงที่ตนเองภาคภูมิใจปัจจุบันของงาน
- สุขภาพของงาน
- กิจกรรมที่ตนเองภาคภูมิใจ
- หน้าที่
- แผนการต่อไป

กระบวนการทำแผน

๑. การทำงานเป็นทีม ประชุมระดมความคิดโดยใช้การฟังกันอย่างลึกซึ้งเพื่อต่อยอดความคิดเห็นของแต่ละคน นำมาตั้งเป้าหมายในส่วนต่างๆ ร่วมกัน
๒. การคิดอย่างเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดความสอดคล้องเป็นเหตุบังเอิญต่อกัน โดยตั้งต้นที่ตัวผู้ทำแผนว่าเรื่องที่ตนกำหนดนั้นมีคุณค่าที่ตน ตระหนักได้ชัดเจนเสียก่อน และเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับบริบทเช่นวัยของเด็กหรือปัญหาที่เกิดขึ้นในเวลานั้น แล้วจึงกำหนดเป้าหมายเนื้อหาสาระเป็นอันดับแรก
๓. การระบุประเด็นอย่างชัดเจนในขั้นตอนการบูรณาการในลำดับต่างๆ จึงเป็นเสมือนราวเกาะมีทิศทาง ผู้ปฏิบัติเกิดความมั่นใจ และผู้บริหารรู้วิธีการที่จะช่วยเหลืออย่างมีจังหวะ
๔. การอภิปรายแผนร่วมกันก่อนนำไปปฏิบัติจริง เพื่อเป็นการสร้างความเห็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และแก้ไขข้อบกพร่องครั้งสุดท้าย
๕. การสรุปการปฏิบัติการเป็นระยะ เพื่อปรับแก้ไขระหว่างการทำงาน
๖. ขึ้นประมวลสรุปความรู้เป็นระยะๆ ด้วยใบงานจนถึงระยะสุดท้าย คือ การกลั่นเป็นการนำเสนอในรูปของหยดน้ำแห่งความรู้ เป็นกระบวนการที่เก็บเกี่ยวความรู้ของตัวผู้เรียน หรือผู้ทำงานด้วยตนเองให้เห็นประจักษ์ จึงเป็นทั้งการจัดการความรู้และเผยแพร่ความรู้/ความดีไปพร้อมๆ กัน

แผนงานดังกล่าวไม่สามารถให้ผลเมื่อใช้ลำพัง จะต้องอิงอาศัยระบบ ทีมทำงานและระบบพี่เลี้ยงซึ่งเป็นกลไกฉนวนมิตร ทำงานร่วมกันในบรรยากาศของความเชื่อมั่นศรัทธาว่ามนุษย์เรียนรู้ได้ ชีวิตมนุษย์ คือ การศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาอย่างบูรณาการเป็นองค์รวมอยู่ในวิถีชีวิต ท่ามกลางชุมชนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หล่อหลอมขึ้นเป็นวัฒนธรรมแห่งศรัทธา เพื่อพัฒนาปัญญา อันเป็นน้ำหล่อเลี้ยงที่ช่วยให้มีผู้นำเกิดขึ้นใหม่ และช่วยให้ผู้นำที่มีอยู่เจริญก้าวหน้าทางปัญญาต่อไป

กระบวนการทำแผนบูรณาการนี้สามารถนำไปใช้ได้กับทุกเรื่อง มิใช่ เฉพาะในการเรียนการสอนในระดับชั้นต่างๆ วิชาต่างๆ เท่านั้น ดังเช่น ที่กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนภาคใต้ เมื่อเข้าใจหลักการการทำงานอย่างบูรณาการ นี้แล้วก็ได้นำไปใช้กับการวางแผนงานบริหารอื่นๆ ด้วย

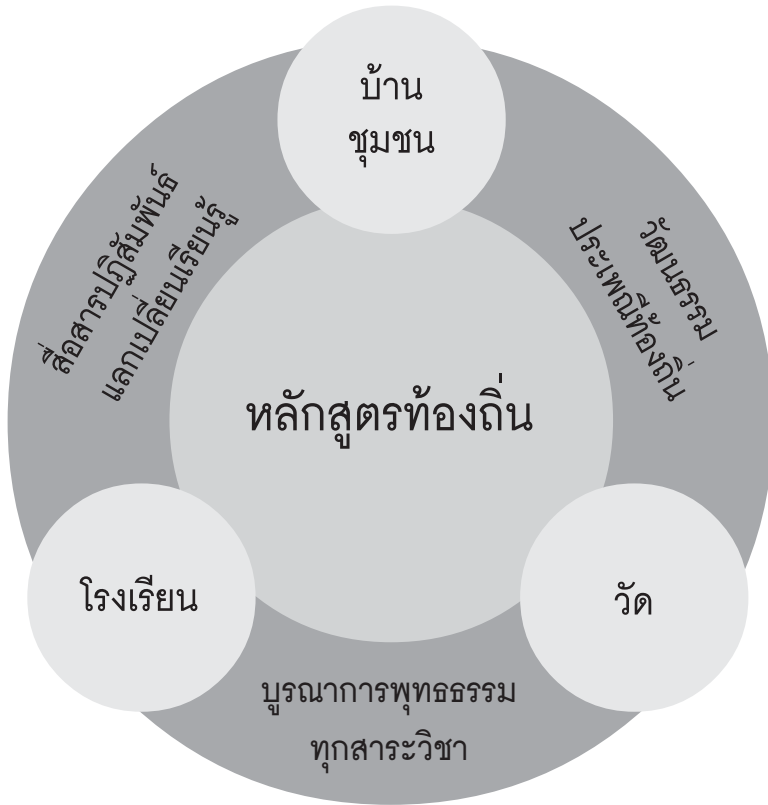

โรงเรียนวิถีพุทธ : ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่เข้มแข็งยั่งยืน ต้องอาศัยองค์ประกอบอีก ๒ ส่วน คือ วัดและบ้าน (ชุมชน) ทำหน้าที่เป็นสถาบันให้การศึกษาที่สานสัมพันธ์เกื้อหนุนและอยู่ในวิถีการเรียนรู้ตลอดเวลาที่วัด เกื้อกูลสัมพันธ์อิงอาศัยกันด้วยวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและโรงเรียนอยู่ในทิศทางของการบูรณาการหลักพุทธธรรมสู่วิถีและการเรียนการสอนในโรงเรียน ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งปรากฏความเชื่อมโยงสัมพันธ์ ดังรูป

วิถีความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด ชุมชนและโรงเรียน

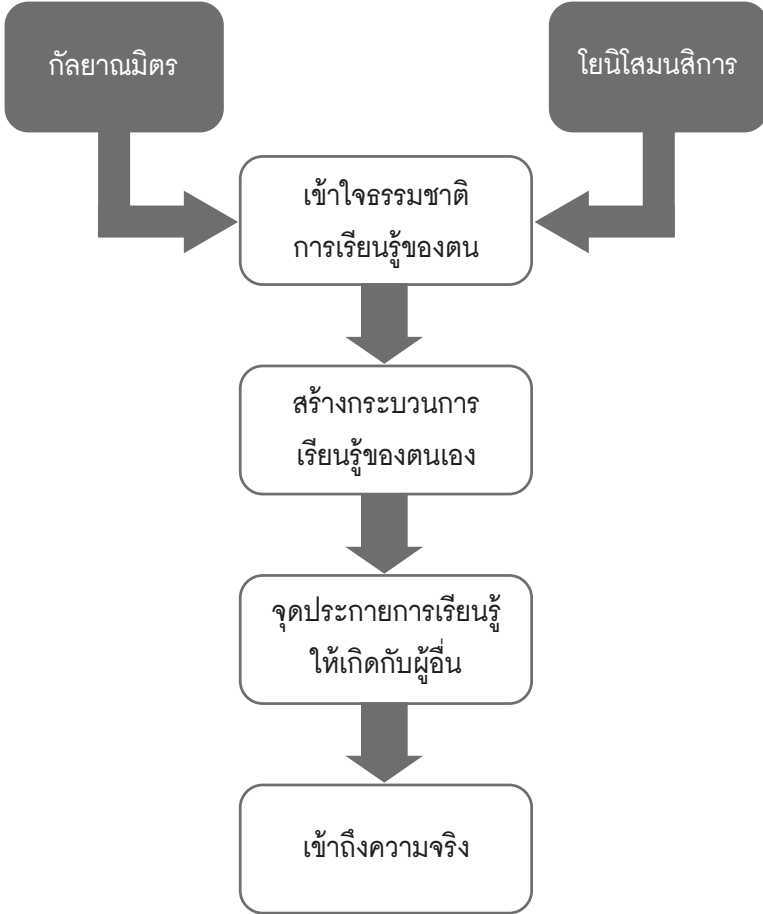

เป้าหมายแรกของการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ คือ การสร้างเหตุที่ดี การสร้างเหตุ คือ กระบวนการที่สำคัญที่สุด เรียกได้ว่าเป็นทั้งหมดของกระบวนการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธก็เป็นได้ นี่หมายถึงการกลับมาให้ความสำคัญกับการฝึกฝนพัฒนาทั้งครู พ่อและแม่ ในฐานะของผู้ที่เป็นเหตุอันจะก่อให้เกิดผล คือ เด็ก นั่นเอง

เด็กเข้าสู่วิถีการเรียนรู้ด้วยปัจจัย ๒ ประการ ด้วยปัจจัยภายใน คือ การรู้จักใช้โยนิโสมนสิการ ซึ่งอาศัยปัจจัยภายนอกคือกัลยาณมิตร ได้แก่ พ่อแม่ และ ครูเป็นผู้อบรมสั่งสอน และการสอนที่ดีที่สุด และได้ผลที่สุด ก็ด้วยวิธีที่ผู้ใหญ่เป็นแบบอย่าง มากกว่าบอกหรือสอนด้วยคำพูด การพัฒนาครูและพ่อแม่ในแนววิถิพุทธจึงเน้นการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาคนทั้งวิธีคิด พฤติกรรมและความสัมพันธ์

การพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ จึงควรเริ่มต้นที่การปรับเปลี่ยนคุณภาพภายในของบุคลากรเป็นเบื้องต้น ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติและวิธีคิดของครูเป็นเป้าหมายแรก แม้ว่าจะดูเป็นเรื่องยากแต่ก็พบว่ามีความเป็นไปได้หากตั้งเป้าหมายให้ถูกต้อง และเลือกใช้เครื่องมือให้ถูกต้อง ความเข้าใจในวิถิพุทธต้องเริ่มจากการรู้จักตัวเอง ยอมรับจุดดี จุดด้อยของตัวเอง เข้าใจธรรมชาติของคน เป็นผู้ที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของตนเองได้ และพาบุคคลรอบข้างเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคลเป็นปกติวิสัย โดยถือหลักคุณธรรมกัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ กลับมาเริ่มต้นที่การปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างประณีต “จึงก้าวพ้นจากความดี ความชั่ว ไปสู่ความจริง” (ศ.ระพี สาคริก ๒๕๔๙)

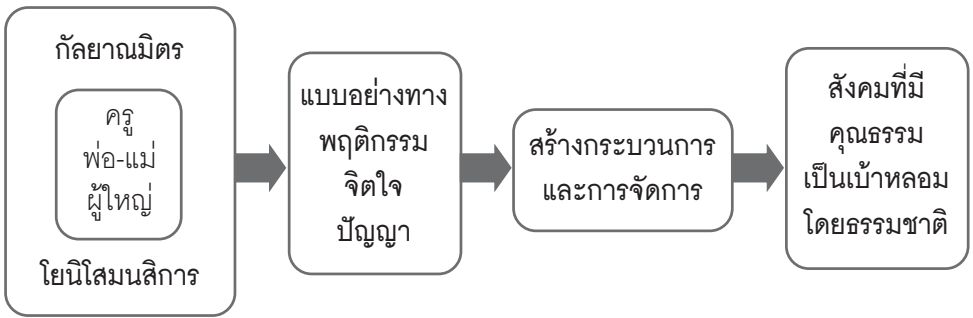

เหตุปัจจัยของความเป็นวิถีพุทธในวิถีชีวิต

เครือข่ายสังคมเข้มแข็ง การอบรมบ่มเพาะเยาวชนให้เป็นคนดีโดยหน่วยใดหน่วยเดียวอาจไม่เพียงพอที่จะเป็นหลักประกันให้ลูกหลานมีชีวิตที่สงบและสันติสุขในสังคม จึงจำเป็นที่ บ ว ร หน่วยใดที่เข้มแข็ง จะต้องขยายบทบาทชักชวนหน่วยอื่นๆ ไม่จำกัดเขตแดนเฉพาะชุมชนของตน ให้เข้าสู่วิถีการเรียนรู้ที่สร้างเสริมคุณธรรม จนเกิดสังคมเข้มแข็ง ซึ่งสามารถเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีทำหน้าที่เป็นบ้านหลอมเยาวชนได้อย่างเป็นธรรมชาติ

เหตุปัจจัยของสังคมที่มีคุณธรรม

จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการและร่วมเรียนรู้กับกลุ่มพื้นที่เป้าหมาย เกิดการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มโรงเรียน วิถีพุทธ วิถีธรรมชั้น และองค์กรทั้งในท้องถิ่น ชุมชนและวัดต่างๆ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบลบางแห่งหรือเทศบาล ซึ่งเป็นความสัมพันธ์อย่างกัลยาณมิตร ที่มีได้หวังผลประโยชน์ตอบแทนส่วนตัวใดๆ แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ การสร้างวิถีทางใหม่ของการพัฒนาเด็กและเยาวชน ตลอดจนบุคลากรทางการศึกษาที่มีคุณภาพ มีวิถีคิดที่แยบคาย และดำเนินวิถีชีวิตให้เป็นหนึ่งเดียวกับวิถีการเรียนรู้

บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บทสรุป

๑. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชนในสังคมไทย ยุคปัจจุบัน

หน่วยงานเชิงนโยบาย เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และศูนย์คุณธรรม หรือหน่วยงานอื่นๆ จำเป็นต้องเปิดเวทีให้องค์กรประกอบหลักทั้ง ๓ คือ บ้าน (ชุมชน) วัดและโรงเรียนมีโอกาสประสานพลังการเรียนรู้เข้าด้วยกัน เพื่อช่วยกันขับเคลื่อนการสร้างรากฐานที่มั่นคงของสังคมไทยให้ดำรงอยู่ได้

๒. การพัฒนาบุคลากร

การพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนเข้าสู่ความเป็นวิถีพุทธหรือวิถีธรรมควรเริ่มที่วิถีคิดของบุคลากร ทุกเพศทุกวัย ทุกสถานะ มิใช่เฉพาะพัฒนาการศึกษาหรือพัฒนาโรงเรียนโดยทั่วไป โดยหมั่นฝึกคิด พิจารณา ไตร่ตรอง ถึงสิ่งต่างๆ การทำความเข้าใจเรื่อง “บุพภาคของการศึกษา”

อย่างแท้จริง ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ พร้อมกันทั้งโรงเรียน ตั้งแต่ผู้บริหาร ครู เจ้าหน้าที่ เป็นการทำความเข้าใจเรื่องนามธรรม ซึ่งเป็นหลักการพร้อมกับการพัฒนางานควบคู่ไปด้วยกัน นอกจากนี้รูปแบบการทำงานในแต่ละวัน ก็ควรให้มีกระบวนการของการร่วมคิด ร่วมพิจารณาใคร่ครวญ จึงจะส่งผลต่อพัฒนาการอย่างเป็นทางการของโรงเรียน บุคลากร และระบบการจัดการทุกอย่างให้เป็นไปอย่างผสมผสานกลมกลืนกัน จนกลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมขององค์กรอย่างแท้จริง

๓. เครื่องมือสำหรับพัฒนาการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ

ควรยึดหลักหรือแก่นของพุทธธรรมให้แม่นยำ ชัดเจน ไม่หนีออกจากหลักหรือแก่น ไปหาเปลือก เพราะเครื่องมือนี้จะต้องสามารถปรับใช้หรือยืดหยุ่นไปตามความแตกต่างหลากหลายของบริบทนั้นๆ เช่น ต้นทุนเดิมและสภาพทางสังคมที่แตกต่างกัน ประสบการณ์ของบุคคลต่างวัย ความรู้ความชำนาญ เจตจำนงที่มีมากน้อยต่างกัน แต่ยึดหลักการของการเรียนรู้ คือ การสร้างศรัทธา การเป็นกัลยาณมิตร การฝึกหัดกระบวนการโยนิโสมนสิการ เปิดการเรียนรู้เข้าไปภายในไปรู้ตนเอง รู้จักความรู้สึกนึกคิด รู้ศักยภาพที่ซ่อนอยู่ รู้ข้อจำกัด และอุปสรรคของการเรียนรู้ต่อไปจึงขยายการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ผ่านปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลาย การทำงานเป็นทีม การเรียนรู้กับชุมชน กับผู้รู้ โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ จัดการความดี และสุดท้ายคือการฝึกฝนการเรียนรู้จากความสัมพันธ์ในระดับต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์และสร้างสรรค์ได้

๔. การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณธรรมผ่านสาระวิชาต่าง ๆ

โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียน/ศูนย์พุทธศาสนาวินิจฉัยและโรงเรียนประเภทอื่นๆ ควรได้รับการส่งเสริมให้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในระดับโรงเรียนและรายวิชาทุกวิชาโดยบูรณาการคุณธรรม การเรียนรู้ท้องถิ่น และสาระวิชาเข้าด้วยกัน จึงจะเป็นการเรียนรู้ที่พัฒนาผู้เรียน ผู้สอน และผู้เกี่ยวข้องไปพร้อม ๆ กัน เป็นบูรณาการสู่ชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. การระบุนโยบายในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

การนำผลการวิจัยไปใช้ควรพิจารณาถึงบริบทที่มีความแตกต่างกัน ควรทำการสำรวจอย่างละเอียดประณีต เพื่อสร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้อง ก่อนที่จะร่วมระบุหรือกำหนดเจตจำนงของพื้นที่และวิธีการ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ เครื่องมือการพัฒนาระบบการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธของคนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างพื้นที่เรียนรู้ใหม่ๆ ร่วมกันได้เสมอ โดยอาจจะเริ่มต้นที่โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยหรือโรงเรียนทุกประเภทก็สามารถที่จะนำกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนหรือวัดที่เข้มแข็งมาเป็นปัจจัยเสริมให้กลมกลืน เป็นวิถีเดียวกันในการพัฒนาโรงเรียนได้

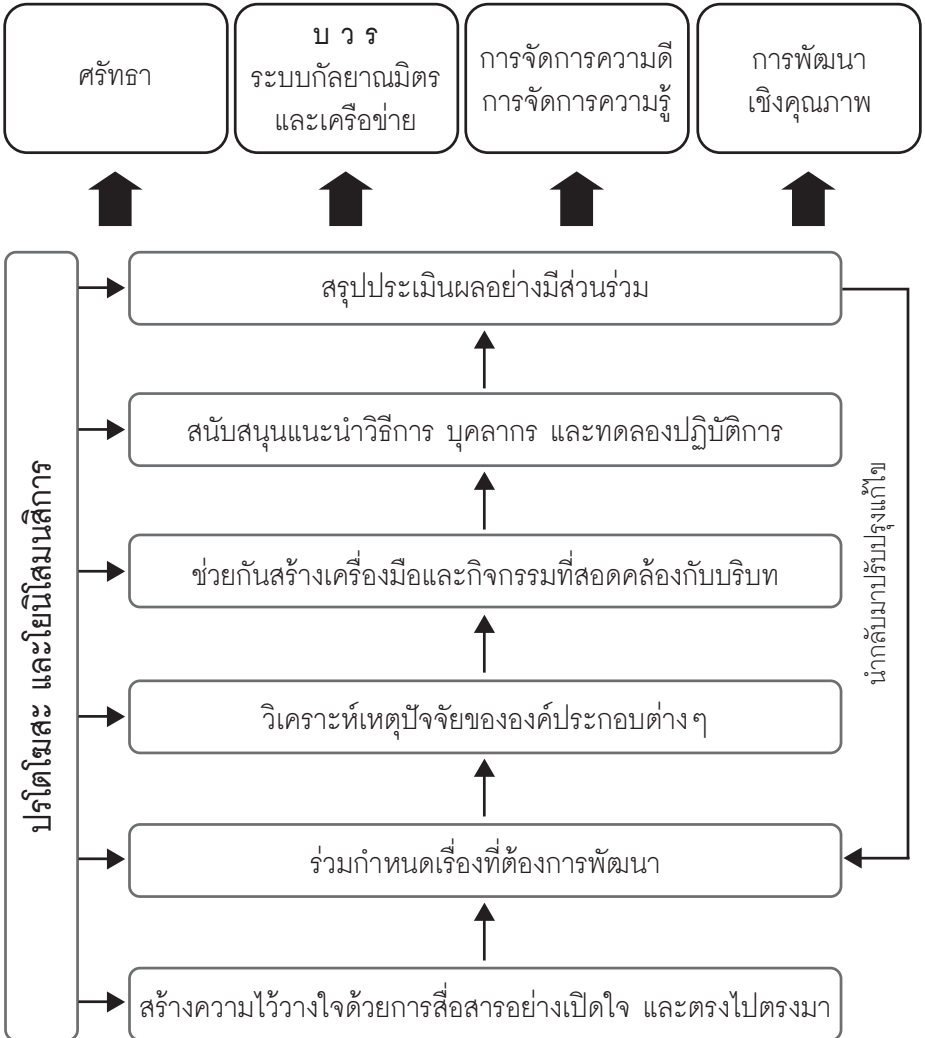

๒. ระบบการช่วยเหลือและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

ระบบการทำงานเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธควรมีลักษณะของกระบวนการกัลยาณมิตร ตามหลักบุพภาคแห่งการศึกษาซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปรโตโมสะ หรือวิธีการแห่งศรัทธาและโยนิโสมนสิการหรือวิธีการแห่งปัญญา (สุมน อมรวิวัฒน์ การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ : ๒๕๓๗) โดยการเข้าไปสร้างความไว้วางใจด้วยการสื่อสารอย่างเปิดใจและตรงไปตรงมา ร่วมกันกำหนดเรื่องที่ต้องการพัฒนาสำรวจข้อมูลและวิเคราะห์เหตุปัจจัยขององค์ประกอบต่างๆ ร่วมกันสร้างเครื่องมือและกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบท สนับสนุนแนะนำวิธีการบุคลากรและทดลองปฏิบัติการ สรุปประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำกลับมาปรับปรุงแก้ไขใหม่ เป็นเหตุให้การดำเนินงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และตรงตามเป้าหมาย ก่อให้เกิด การพัฒนา การเรียนรู้ ศรัทธาและฉันทะแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องตามกำลัง ดังนี้

ระบบการช่วยเหลือและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ
กระบวนการกัลยาณมิตร

ระบบช่วยเหลือและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นก่อให้เกิดการพัฒนา ด้านต่าง ๆ ควบคู่กันไป สามารถช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ปฏิบัติการได้ เพราะในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้ให้ความสำคัญและส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นกับทุกฝ่าย ดังนั้นงานวิจัยที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อพัฒนาต่อเนืองนั้นควรเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรียนรู้เรื่องการนำกระบวนการเรียนรู้ไปใช้ในกรวิจัย มีการกำหนดโจทย์เพื่อพัฒนางานจริงตามวิถีชีวิตของสถาบันหลักทางการศึกษาทั้ง ๓ สถาบัน ได้แก่ บ้าน (ชุมชน) วัดและโรงเรียน ซึ่งต้องการเข้าสู่ครรลองของการเปิดพื้นที่ร่วมเรียนรู้ ตัวอย่างหัวข้อวิจัย ได้แก่ การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ หรือหลักสูตรท้องถิ่น การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาหลักสูตรอบรมครูสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาพื้นที่คุณธรรม เป็นต้น

บรรณานุกรม

เครือข่ายประเด็นวัฒนธรรมภาคเหนือ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สำนักงานปฏิบัติการภาคเหนือ. (๒๕๕๗). **แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนคือรากฐานวัฒนธรรมแห่งชาติ**. เชียงใหม่.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (๒๕๕๖). **ความเป็นมาและสาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน**. บทบรรยายเสนอต่อที่ประชุม คณะกรรมการอำนวยการยุทธศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน และผู้ปฏิบัติงาน ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ ณ ห้องประชุมสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).

ชลิต ชัยครรชิต และคณะ. (๒๕๕๙). **สังคมและวัฒนธรรมอีสาน**. เอกสารประกอบนิทรรศการถาวร อีสานนิทัศน์. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). ขอนแก่น: สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุมน อมรวิวัฒน์. (๒๕๔๔). “หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนัยแห่ง พุทธธรรม”. นนทบุรี: โครงการ กิตติเมธีสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____.(๒๕๔๗). การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะ กระบวนการเผชิญสถานการณ์. โครงการกิตติเมธีสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.(๒๕๔๗) แนวทางการดำเนินงาน
โรงเรียนวิถีพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อุษากการพิมพ์.

สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (๒๕๔๙). สารวัฒนธรรม. ปีที่
๑๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลัง
น่านวิทยา.

สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (๒๕๔๙) พระครูบุญชยากร.
พิธีต้อนรับสัญญาบัตร พดยศและแสดงมุทิตาสักการะ ๒๓ มกราคม
๒๕๔๙. ขอนแก่น.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๔๗). โรงเรียนวิถีพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ ๒).
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประภาพรพรรณ อุ่่นอบ และวิลาวัณย์ เอื้อวงศ์กุล. (๒๕๔๙) กระบวนการ และวิธีสื่อสารสาธารณะ. จัดพิมพ์โดยโครงการพัฒนาเครือข่ายภาค ประชาสังคมในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิ มนุษยชนเพื่อสุขภาวะ ของบุคคลและชุมชน (คสม.) กรุงเทพฯ.

ประเวศ วะสี.(๒๕๔๖). ยุทธศาสตร์ทางปัญญาเพื่ออนาคตของประเทศไทย. การแสดงปาฐกถาโครงการเฉลิมฉลอง ๔๘ พรรษา สมเด็จพระ เทพรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี ๔๘ ปาฐกถาภูมิปัญญา นักคิดไทย เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๖. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ สื่อสร้างสรรค์

_____.(๒๕๔๘). การศึกษาเพื่อชีวิต. ข้อเสนอและยุทธศาสตร์ใหม่ทางการ ศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ New School ตุลาคม

_____. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ. (๒๕๔๖). จัดทำเพื่อเผยแพร่ในงานแสดงปาฐกถาพิเศษ ศ.นพ.ประเวศ วะสี “ระบบการศึกษา แนวพุทธ” ครั้งที่ ๒ วันเสาร์ที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๔๖. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โรงเรียนอนุบาลหนูน้อย.

_____. ระบบการเรียนรู้ใหม่ ไปให้พ้นวิกฤตแห่งยุคสมัย. บทความใน โอกาสเฉลิมอายุครบ ๘๔ ปี ศ.ระพี สาคริก วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๙. (พิมพ์ครั้งที่ ๑). กรุงเทพฯ: แผนงานสร้างพยาบาลของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

คณะกรรมการ
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้(องค์การมหาชน)

คณะที่ปรึกษาคณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม

๑. นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม	ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์
๒. พลตรี จำลอง ศรีเมือง	ประธานที่ปรึกษา
๓. พลเอก บวร งามเกษม	ที่ปรึกษา
๔. นายลิขิต เพชรสว่าง	ที่ปรึกษา
๕. พลเอก ปรีชา เขี่ยมสุพรรณ	ที่ปรึกษา

คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม

๑. พลตำรวจเอก เสรีพิศุทธ์ เตมียาเวส	กรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ
รักษาการประธานกรรมการ
๒. นายนิพนธ์ สุรพงษ์รักเจริญ	กรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ
๓. นายอนุสรณ์ ธรรมใจ	กรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ
๔. นายแพทย์อำพล จินดาวัฒนะ	กรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ
๕. ผู้แทนกระทรวงวัฒนธรรม	กรรมการ
๖. ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ	กรรมการ
๗. ผู้แทนสำนักงบประมาณ	กรรมการ
๘. ผู้แทนสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	กรรมการ
๙. ผู้แทนสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้
(องค์การมหาชน)	กรรมการ

๑๐. ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
(นางสาวราทิพย์ พุ่มทรัพย์) กรรมการและเลขานุการ
๑๑. นายประกอบ นวลขาว ผู้ช่วยเลขานุการ

รายชื่อคณะดำเนินการจัดทำเอกสารเผยแพร่
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

ที่ปรึกษา

- นางสาวราทิพย์ พุ่มทรัพย์ ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนา
พลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม
- นายแก้ว วิฑูรย์เจียร ที่ปรึกษาด้านสื่อและรณรงค์

ผู้รับผิดชอบโครงการ

- นายณัฐฐ์บรรจง เดชวิริยะชาติ ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายบริหารแผน ๑
ปฏิบัติหน้าที่แทน ผู้อำนวยการฝ่าย

บริหารแผน ๒

- นางสาววิมลธรรม ธารมุกดา เจ้าหน้าที่ระดับสูง ฝ่ายบริหารแผน ๒
- นางสาวอรมน บั่นทอง เจ้าหน้าที่ระดับสูง ฝ่ายบริหารแผน ๒
- นางสาวอมรรัตน์ ชีรสรนเพชญ์ เจ้าหน้าที่ระดับกลาง ฝ่ายบริหารแผน ๒
- นางสาวปริญธร บุญเนตร เจ้าหน้าที่ระดับกลาง ฝ่ายบริหารแผน ๒

ผู้ดำเนินงานวิจัย

- มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ

ท่านสามารถดาวน์โหลดข้อมูลและสาระความรู้เรื่องนี้ได้ที่
<http://dl.moralcenter.com>